

PAROLA

XXIV. évfolyam

A közösségi fejlesztőmunka folyóirata

2013/1. szám

Kedves Olvasó!

Új korszak kezdődik a közösségfejlesztés szakmai folyóirata, a Parola életében, hiszen lapunk 2013-tól elektronikus formában jelenik meg.

Nem minden előzmény nélküli ez a váltás, hisz bár a lap eddig hagyományos formában jelent meg, print-változatát a [http://www.kozossegfejlesztas.hu/ Kozossegi Adattar/PAROLAAR.NSF?OpenData](http://www.kozossegfejlesztas.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF?OpenData) honlapon eddig is bárki ingyenesen letölthette - a megjelenés első évétől, 1990-től kezdve, minden év valamennyi lapszámát. Ez az oldal egyben az online archiválás követelményének is megfelel. Egyesületünk komoly előzményekkel rendelkezik az elektronikus formátumú közzététel és archiválás szempontjából. 1988–95 között, az országban elsőként, „[lemez-újság](#)” floppy-disken publikáltuk a hazai közösségfejlesztő mozgalom szakmai újdonságait, majd az internet megjelenésével már 1995-től fejlesztjük és bővítjük online [közösségi adattárunkat](#), amelyben a korábbi (internet előtti) évek releváns szakmai anyagai is elérhetőek digitális formában. A közösségi adattár kezdetektől tárgyiszavas rendszerben épült és bővült, így könnyű kezelhetőséget, keresési lehetőséget biztosít.

Az online verzióra való áttérés több lesz letölthető pdf állománynál, mert nem csak képanyagában, hanem hivatkozásában, kapcsolódó linkjeiben és interaktív jellegével is hozzáadott értékkel gazdagítja a Parolát, amely az adattár szakmai anyagaival is

közvetlen összeköttetést teremt, ami további kapcsolódó információkhoz jelent hozzáférést az érdeklődő olvasók számára.

Az elektronikus lapszámokat a <http://parola.kozossegfejlesztas.hu> subdomain-en publikáljuk, amely összekapcsolódik egyesületünk honlapjával <http://kozossegfejlesztas.hu/>, ahol szintén hírt adunk a legújabb lapszám megjelenéséről és tartalmáról.

Elektronikus hírlevelünk címzettjeit eddig is értesítettük a Parola-számok megjelenéséről és tartalmáról. A jövőben a Közösségfejlesztő Hírlevél olvasói közvetlenül klikkelhetnek arra az oldalra, amely a Parola minden múltbéli és jövőbeli számát egységes arculatban teszi elérhetővé és könnyű hozzáférést biztosít az [Közösségi Adattár](#) kapcsolódó szakmai anyagaihoz.

Az új formátum népszerűsítéséhez más civil szervezetek internetes felületeit is szeretnénk majd felhasználni.

Örömmel tárjuk tehát a Kedves Olvasó elé első e-Parolánkat, amely a 2012. november 29–30.-án Budapesten megrendezett, *A közösségi művelődés megújulásának szükségessége* témájú Közösség Konferencián elhangzott előadásokból közöl válogatást. Kérjük, használja az interaktív felületet véleménye kifejtésére!

Jó olvasást kíván

a Közösségfejlesztők Egyesülete

**2012. évi Közösség konferencia
az alapítók, [Beke Pál](#) és [Varga A. Tamás](#)
tiszteletére
2012. november 29.–30. Budapest**

Tartalom

Kedves Olvasó!.....	1
Tartalom.....	2
Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés, közművelődés és közösségi művelődés.....	2
Péterfi Ferenc: A közművelődési szakemberek lehetséges integrációs tevékenységéről.....	8
Arapovics Mária: A közösség tanulása, a tanulók közössége és a közösségfejlesztők fejlesztése.....	12
Balázs Károly: A népfőiskolai mozgalomról.....	22
Varsányi Erika: Az újrakezdés képessége.....	24
Beke Márton: Rejtett kincsek országa.....	28
Giczey Péter – Péterfi Ferenc: Az útépitéstől a társadalomépítésig.....	31
A közösségfejlesztéssel kapcsolatos kiadványok.....	36

Közösségfejlesztés, közművelődés és közösségi művelődés

Vercseg Ilona témafelvezetése

**I. A település- és közösségfejlesztő
munka aktuális helyzete
Magyarországon**

1.1 A helyzet még ma is, mint kezdettől fogva, nehéz

A közösség pozitív csengésű hívószó: a legtöbbben szeretjük, vágyunk utána, szeretnénk is közösségekben élni – de nem dolgozunk értük, helyesebben még mindig nem elegen. Generációk nőnek fel anélkül, hogy tudnák, hogyan kell közösséget teremteni és abban létezni. A közösségben való élet, a közjó gyarapítása nem része szocializációjuknak, így aztán nincs is miért csodálkozunk: semmiből nem lesz valami. A közösségi szocializáció nem csak a közösségi értékek átörökítését jelenti a következő

nemzedékre, hanem abban is segít, hogy tagjai alkalmazni is tudják ezeket az értékeket, s ezáltal társadalmi és közösségi lényekké váljanak.

A társadalomirányítás mindig is inkább vonzózott a gazdasági jellegű, a fizikai fejlesztési megoldásokhoz, mint a közösségekhez. Ezeket szlogenekben fontosnak nyilvánította, de valójában nem adta meg hozzá a kellő muníciót, vagyis a megfelelő szintű erkölcsi/politikai/anyagi támogatást, szakembereket és a fejlesztéshez szükséges szellemi és materiális eszközöket. A társadalompolitika eddig nem integrálta és

emelte magasabb szintre a jobbító törekvéseket, vagyis nem hozta helyzetbe a cselekedni akarókat, tudókat.

A fizikai fejlesztések beláthatóak, konkrétak. Az autópályák, a szerelőcsarnokok hamarabb elkészülnek, a fejlődés látszatát keltve, mint kiművelni az embert, hogy értelmes életet élhessen. Új intézményeket gyorsabban lehet létrehozni, mint az ember gondolkodásmódját megváltoztatni – vajon miért olyan aktuális még ma is Ady, Móricz?

Könnyebb például törvényeket hozni, mint közösségi normákat a fogyasztói kultúra mindent elfedő/helyettesítő valóságában. Az emberi erőforrás fejlesztése hosszú folyamat – más aratná le a babérokat, és sokba is kerül. Beláthatatlan történet – hagyjuk is!

Nem így **a finnek!** Mert nézzük csak meg röviden, miért is sikerült a leszakadás helyett a kiugrás Finnországnak? Azért, mert a nagyon szegény sorból indult ország a 60-as években elhatározta, hogy – amennyiben a szovjet befolyási övezetbe tartozással járó szűk mozgásterük engedí –, megpróbálja lemásolni a skandináv jóléti modellt.

A finn kormány által összeállított válságkezelő csomag átmenetileg befagyasztotta ugyan a munkabérek, a munkanélküli segélyeket pedig még csökkentette is, ám négy, kiemelten fontosnak ítélt területen – egészségügy, oktatás, kultúra, K+F – a ráfordításokat a válság idején sem csökkentették, sőt, fenntartották a 80-as években elindított támogatásnövelő programokat, így pl. az innováció és természettudományos oktatás tíz évig tartó erőltetett fejlesztését is.

Finnország ma a legjómódúbb és legerősebb gazdaságú európai országok közé tartozik (elektronikai ipar!), magas a társadalmi szolidaritás, az egy főre jutó GDP alapján megelőzi az USA-t és a boldogságindex szerint is a legjobb helyek egyike a világon. (Hargitai, 2011.)

Az emberi erőforrás elmaradó fejlesztésének, a halogató taktikának, sőt leépítő „reformoknak” egyre súlyosabb következményei vannak. Ma úgy tűnik sokunk számára, hogy a dekulterálódási folyamatok már nem mehetnek tovább – hiszen padlót értek! –, de a nyomornak, a szellemi, lelki, gazdasági és kulturális szegénységnek-sivárságnak olyan hihetetlen további mélységei sejtetik eljövételüket, amikkel nem is merünk szembenézni.

Pedig kellene. Már korábban is kellett volna.

Két, szinte elviselhetetlenül nehéz nézőponttal vagyok kénytelen szembesíteni titeket.

Az egyik *Bibó István* véleménye, aki kifejtette, hogy „mindazok, akiknek a magyar nép (forradalmi) megmozdulása szívéen fekszik, őszinte pillanataikban be kell, hogy vallják, hogy az apátiának, a közönynek és, az akaratbénaságnak olyan félelmetes falába ütköznek, mellyel szemben tehetetlenek.” (Bibó, 1945)

Gyakori élménye ez a közösségfejlesztőknek is, akik mozdítani, elindítani akarnak, s ezért kezdeményeznek.

A másik *Csepeli György és Prazsák Gergely* európai felmérése: a „cselekvők”, a „lázadók” és a „szenvedők” megoszlása az egyes európai országokban. (E kutatásról Csepeli György számolt be 2010. július 28-án a VII. Nyári Egyetemen, Kunbáonyban, s a Parola 2010/3. száma leközölte előadását, ld. 1, és 3–7. oldal! *A szerk.*)

A kutatók 25 európai országban (az egyes országok lakosságát reprezentáló mintákban) vizsgálták: mit tartanak kívánatosnak a megkérdezett személyek a társadalomban, ahol élnek, s mit a saját maguk személyes életükben. Csepeliék hét értékosztályt hoztak létre:

1. *Etatizmus* (elvárt állami szerepvállalás a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése terén).
2. *Munkahelyi autonómia* (a munkahelyükön milyen mértékben élhetnek az opció adta szabadsággal, mennyire hagyja őket a vezetés szabadon dolgozni).
3. *Szociális bizalom*.
4. *Tolerancia*.
A bizalom és a bizalmatlanság aktív személyközi teret teremt a személy köré, akit a bizalom a másik személyhez közel hoz, míg a bizalmatlanság a másiktól eltávolítja. A tolerancia a személy csoportközi terében teremt meg a közelség vagy a távolság érzését, attól függően, hogy elfogadja vagy elutasítja azt a csoportot, melyhez tartozónak a másik személyt besorolja.
5. *Altruizmus* (univerzalizmus) (a megkérdezettek milyen mértékben tartják fontosnak, hogy életüket másoknak is szenteljék, törődjenek mások jólétével, továbbá, hogy meghallgassanak másokat, még akkor is, ha nem értenek egyet velük).
6. *Individualizmus* (kreativitás, felelősség, teljesítmény, hedonizmus – akik az élet értelmének centrumát az egyéni élet terébe helyezik).

7. *Konformitás.* Az individualizmus ellentéte a konformizmus, amikor az egyén óvatos, nem kockáztat, inkább nem cselekszik, csakhogy ne hibázzon, s tekintetét szüntelen másokra veti.

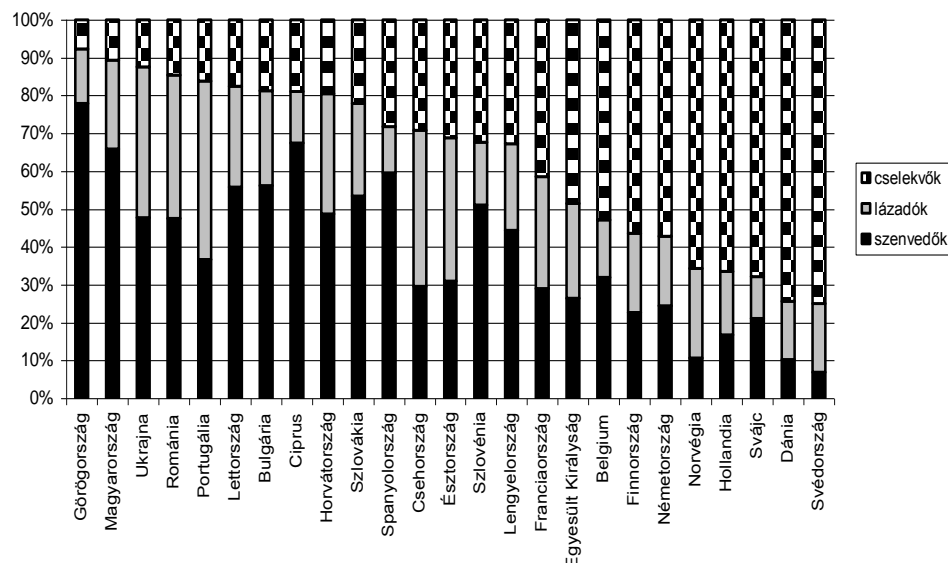
Az eszerint alakult választásokat együtt kezelve a kutatók 3 jellegzetes csoportot tudtak körülhatárolni:

- a „cselekvők”, akik önmagukért túli célokért cselekszenek,
- a „lázadók”, akik mindegyik értékosztályt elutasítják,
- a „szenvedők”, a rendszerrel megalkuvó, vagy annak ösztönösen megfelelő, az eltérő konformisták,

és ezek megoszlását vizsgálták az egyes európai országokban. (2008 European Social Survey)

E sorban Magyarország – Görögország előtt – az utolsó előtti helyen áll, 65,9% „szenvedővel”, 23,5% „lázadóval” és 10,6% „cselekvővel”, szemben a 25 ország közül első helyen álló Svédország 6,9%-nyi „szenvedőjével”, 18,2%-nyi „lázadójával” és 74,9%-nyi „cselekvőjével”.

(Csepeli, 2010)

2. A helyzet – legalábbis közösségfejlesztési szempontból – mégis reménytelen

A közösségfejlesztésnek relatíve hosszú múltja van, és ereje nem néhány szakember és szervezet hozzáértésében, hanem mozgalmi jellegében van. A közösségfejlesztés ugyanis a közösségnek önmaga általi fejlesztését jelenti. Helyi, kistérségi civil mozgalmakat.

„Minden magyarországi településen ezt kellett volna csinálni!” mondta egyszer egy vidéki polgármester, az ottani közösségfejlesztési folyamat második évében.

Igen, ezt szorgalmazta Hankiss Elemér a „Találjuk ki Magyarországot”, később az „Új reformkor” mozgalmakban.

Erről szól a minden szeptember végén megrendezésre kerülő [Állampolgári Részvétel Hete](#): Szabad állampolgárokká akarunk-e válni? Tudjuk-e, mit jelent szabadnak lenni, miféle szabadságot és kötöttségeket? Ki akarunk-e kerülni a függőségi viszonyokból vagy függeni akarunk?

Erről szólnak a városi „Szomszédünnep”-ek – s sorolhatnám.

Alapélményünk, hogy akik ráébrednek, hogy nekik is részt kell venniük a társadalmi-közösségi folyamatokban, nem tudják a módját, nem lévén demokratikus és közösségi szocializációjuk. S ha mégis elindulnak, a leggyakrabban visszatorpannak. *Kimerészkedünk–visszamenekülünk.*

A közösségfejlesztésről mára mégis elmondható, hogy *nagyjából szervesült a közgondolkodásban és a megújulásukat kereső szakmákba is fokozatosan integrálódik*, a népművelési anyaszakmától kezdve a legkülönbözőbb szakmákig, legyen az kulturális fejlesztés, közművelődés, közösségi művészet, felnőttképzés, szociális munka, építészet, tájépítés, várostervezés, környezet- és természetvédelem, vidékfejlesztés, egészségnevelés, közigazdaság vagy mérnöki szakmák.

Van tehát egy innovatív, demokráciára kész szakmai hányad.

A mai konferenciák az *interdiszciplinaritás* szükségességét hangsúlyozzák, felismerve, hogy az emberi élet teljességét a szakosodott területek képtelenek megragadni, s így, fejlesztői munkájuk során, nem is tudnak valóságos változást elérni. A legrászorultabbak kiesnek a rendszerből, mert számukra a szakszerű szolgáltatások, ha elérhetőek lennének, sem nyújtanának megoldást, csak egyetlen vonatkozásban enyhítenék problémáik halmazát. Más megoldásokat keresnek tehát ezek a progresszív szakemberek, olyanokat, amelyek az embert nem problémái alapján osztályozzák, vagy bontják szeletekre.

E szakemberek:

Rájöttek arra, hogy az emberekkel egész egyszerűen törődni kell.

Beszélgetni kell egymással.

Teret kell hagyni nekik saját életük újjászervezéséhez.

Bízni kell hozzáértésükben (ami tetszőlegesen fokozható) és tenni akarásukban.

Felfedezték a KÖZÖSSÉGet, ahol mindez létrejöhet.

Egy további hiány is mérséklődni látszik: az *együttműködés* fontosságának felismerése. Dadogunk még és nem tudjuk, hogyan is kell ezt csinálni és nem gondoljuk végig, hogy ennek vannak feltételei is: *bizalom, biztonság vagy bizonytalanság, közösséghez tartozás – otthonosság, közösségi és demokratikus szocializáció, együttműködni tudás – technikák, módszerek ismerete, anyagi és munkaáldozat, a rendelkezésre álló mozgásterék kitérítése és mások beengedése ebbe a mozgásterbe, valamint a közös jövőkép. Magyarán: az együttműködéshez, mint igazi változásához, a társadalom attitűdjének kell megváltoznia.* De legújabb kori történetünk talán most ilyen változásokat kezd megindítani.

A közösségfejlesztés az *együttműködve építő civil társadalom* talán legelfogadottabb aktivitásává vált – bár számos települési önkormányzat riválisnak, sőt, ellenlábásnak tekinti az alternatív fejlesztésben gondolkodó helyi közösségi erőket, civil csoportosulásokat –, mégis így van ez, mert a *valódi civil társadalom maga nem törekszik a hatalom átvételére, hanem élhetőbb, emberibb, egészségesebb, közösségibb életet szeretne élni.*

A *politikai felelősségből* is vegyünk minél többet magunkra, mondta [Beke Pál](#) [Önkormányzó társadalom](#) c. röpiratában.

Számos európai országban régóta gyakorlat a civilek és testületeik önkormányzásban való részvétele, ld. például a skandináv népeket! De most tanuljuk a közösségi gondolkodás számos új politikai vetületét is – arra a bizonyos, egyre hangosabban szükségelt *paradigmaváltásra* is gondolok, amely az állampolgári részvétel fokozása mellett megakadályozza az uralmi rendszerek öncélú fenntartását, s a képviseleti demokrácia helyett a részvételi és helyi megoldásokra helyezi a hangsúly – ld. pl. a [World rEvolution – Occupy](#) (és [még egy honlap](#)) mozgalmat, amely *a világ első globális civil mozgalma.*

A civil társadalom előtt álló európai perspektíva csakis a most zajló első globális civil mozgalommal összefüggésben értelmezhető.

Ezek nem csak elégedetlenségi mozgalmak, még csak nem is pusztán ellenzéki mozgalmak

→ néhány közülük, alapvetően kérdőjelezi meg a jelenleg érvényben lévő kulturális-politikai kontextust.

Három fő tézisük:

1. Centralizált, képviseleti demokráciák helyett részvételi, deliberatív demokráciát!

Egy példa: az izlandi állampolgárok közgyűlése az [alkotmányozási](#) reformon dolgozik

2. Megkérdőjelezzük a NÖVEKEDÉS-alapú fejlesztés további létjogosultságát

Fenntarthatóság?

Növekedés-ellenesség?

3. Helyi struktúrákat támogatnak

Gazdasági okai is vannak a közösségfejlesztés gondolati térhódításának, s ez a leginkább a válságok állandósulásával válik felismerhetővé. A jóléti rendszerek válsága csak nyitánya volt az egyre súlyosbodó válságfolyamatnak – mely sokak véleménye szerint egyre inkább társadalmi, politikai és erkölcsi válság is. A jóléti rendszer válsága főként azt az üzenetet küldte, hogy elengedhetetlenül szükséges a mind nagyobb kiterjedésű személyes és közösségi felelősségvállalás és az önségítés. Ne csak az állam, hanem az érintettek is szolgáltatassanak, üzeni továbbá, sőt, vegyenek részt a kormányzati munkában is, ld. David Cameron [Big Society](#) koncepcióját! Kevesebb szó esik arról, hogy a felelőssé válásnak milyen feltételeit kellene az államnak biztosítania?!

Folytatódik a közösségiség térhódítása a *szegények létfenntartási küzdelmeiben* (egyelőre még nem olyan mértékben, mint indokolt lenne, de már megjelent), s a *fenntarthatóságra* törekvés, sőt, a *növekedés-ellenesség* megannyi, immár hazai példájában is egyszerre azonosíthatók a közösségi és gazdasági elemek. Az ökológiai és helyi megoldásokat keresők aktivitása: közösségi alapú gazdaság, helyi termék, helyi pénz, szívesség-szolgálatok, közösségi vállalkozások, közösségi bankolás – bizonyítja, hogy a közösségiség nem egy letűnt korszak kelléke, hanem a jelenünk.

Felfedeződött tehát a HELYbeliség, ami maga is KÖZösSÉG

A közösségiség és részvétel, a részvételi demokrácia, az interdiszciplinaritás, az együttműködés, a helyi közösségi gazdaság és a helybeliség szükségességének felismerése talán magával hozza azt a *társadalmi integrációt*, amelyre a közösségfejlesztés is irányul. E munkában a közösségfejlesztés csak egyetlen hozzájáruló elem lehet a sok közül, de – amennyiben a politika helyzetbe hozza –, ez a hozzájárulás jelentős lehetne.

II. A közművelődés és a közösségfejlesztés kapcsolata

Ha a közművelődés és a közösségfejlesztés kapcsolatát egyetlen szóval kellene jellemezni, azt mondhatnám, hogy ez a kapcsolat *szerves* – kialakulásában és jelenlegi, egymást megerősítő kapcsolatában is.

A közösségfejlesztés felé vezető út a közművelődés útkeresési kísérleteiből indult ki. A cél valamennyi kísérletnél a hasznosság növelése, a közösség tagjaival való szerves kapcsolat kialakítása volt. A szerves kapcsolat alapját csakis az adott társadalmi-közösségi közeg szükségletei adhatják. Am a szükségletek feltárása,

felismerése és redukálása bonyolult folyamat, az eltérő szükségletek különféle szakmai válaszreakciókat váltanak ki. Így indult meg a '70-es évek közepétől-végétől a köz, művelődését elősegítő szakmai tevékenységek szakosodása.

A közösségfejlesztés Magyarországon is a *settlement* típusú tevékenységből, gondolatból fejlődött ki, amennyiben a *művelődési ottbont* az önszerveződés központjának, színterének és az ahhoz szakmai segítséget nyújtó intézménynek fogjuk fel. Ha a *settlement* a törzs, akkor annak egy-egy jó erős ága a közművelődés és a közösségfejlesztés, de vannak további erős ágai is: kulturális és művelődési-művészeti tevékenység, felnőttképzés, szociális munka, szociálpolitika, mentálhigiéné, egészségügyi és szociális munka, ismeretterjesztés, sport, szabadidős tevékenységek, és mások. [Telep, nyitott ház, settlement:](#)

Ami a közösségfejlesztést illeti, alapvető jellemzője az *integráns szemlélet*, tehát hogy *az embert tekinti a kiinduló pontnak*, nem pedig az intézményi szempontokat.

A közösségfejlesztés másik nagyon lényeges kiindulópontja az volt, hogy akit nem lehet integrálni egy közösségi tevékenységbe, mert valamilyen okból nem akar bejönni a művelődési házba, *ahhoz el kell menni*. A szakma kialakulásának logikája erősen rokonítható egymással, külföldön is, Magyarországon is.

Közösségfejlesztés, közművelődés és közösségi művelődés

A képességválas és a tudás általi felszabadítás munkája egyszerre közösségfejlesztési és közművelődési.

A cselekvésre, s vele értelemszerűen a tanulásra buzdítás új motivációkat épít, s ez, továbbá az önbizalom építése, a kommunikáció fejlesztése, a közösség aktivizálása és közösségi mozgalmak indukálása, intézmények építése a helyi közösségben stb. – inkább *közösségfejlesztési* mozzanatok, míg a közösségi cselekvés véghezvitele és a közösségi tanulási-művelődési folyamatok már inkább a *közművelődés*, de még inkább a *közösségi művelődés* körébe tartoznak. A közösségi művelődés ugyanis valamennyi, a helyi közösségben zajló közösségi tanulási-művelődési, tehát kulturális folyamatot felöleli, mégpedig az egyének és csoportjaik aktív részvétele révén, a tervezéstől a megvalósításig.

E tanulási folyamatok hihetetlenül sokrétűek: a tapasztalatok egyszerű megosztásától a tanulmányutakig, az önszervező tanuló vagy párbeszédkörök, népfőiskolai kurzusok szervezésétől a felnőttképzési tanfolyamokig terjedően széles

a skála. A közösségfejlesztők által gerjesztett közösségi folyamat életben tartása – animálása –, folyamatos szervezése; a felbukkanó érdeklődési területeknek megfelelő csoportok életre hívása és működtetése, s mindezekhez tér, idő, szakember biztosítása szintén jó, ha közművelődési, közösségi művelődési feladat.

Fel tudjuk-e ébreszteni Csipkerózsikát?

A közművelődés ügye 1989 óta sokat veszített és keveset nyert, ha egyáltalán. A veszteségeinkből tanultunk. Ma még utánanyúlhatunk kallódó értékeinknek, mert még itt vagyunk! De vajon tényleg csak rajtunk múlik?

III. Intézmények közötti egyeztetések, együttműködés, társadalmi integráció

Közösségekre, civilekre, a közszféra különböző szolgáltatásait nyújtó állami intézményekre és az üzleti szférára egyaránt nehéz feladat hárul: feltalálni magukat a folyamatosan változó körülmények között, egyidejűleg alkalmazkodni és változni is.

Nyilvánvaló, hogy a közösségfejlesztést ez utóbbi érdekli. *Itt az ideje intézményeink nagyobb mértékű demokratizálásának, a felhasználókkal történő új „társadalmi megegyezésnek”, s az ennek alapján megújuló működésnek.* Az intézmények ugyanis nem tudják megoldani problémáikat a helyi közösség, a társadalom, a hazai és nemzetközi hálózatok együttműködő közreműködése nélkül, de véges szakmai hatásuk (részterületek!) és egyre szűkebb anyagi forrásaik miatt egymás nélkül sem, tehát az intézményeknek is össze kell fogniuk azonos vonzáskörzeten belül. S ami talán ennél is fontosabb: a helyi közösségek sem tudják megoldani problémáikat nyitott és rugalmas intézmények nélkül.

Ha az intézmények nem képesek magukat újrafogalmazni ebben a kapcsolatrendszerben, kiüresednek, és azt fogják tapasztalni, hogy korábbi feladataikat elviszik más intézmények, szervezetek, s végképp feleslegessé válnak.

A közösségi munka legfőbb feladata ma *az intézményközi együttműködés* szemléleti alapjainak kialakítása és gyakorlati megvalósítása lenne, a képesség tétellel a fókuszban. A lakosok nem mindig tudnak kapcsolatot teremteni az intézményekkel, így azoknak kellene közösségi kezdeményező szerepet betölteniük, felhasználva mindazt az önbizalom-építő, képessé tevő erőt, amit egy közösségi szinten kialakuló új viszony biztosítani tud.

A lehetőségek megismerése, az ellátástól való elmozdulás a saját élet irányításában való aktív részvételig akkor jöhet létre,

ha az intézmények a *teljes embert*, s nem pusztán a szolgáltatásaik szempontjából ellátásra szoruló ügyfelet látják az érintettekben;

ha a szolgáltatások nem csak egymás mellett jelennek meg, a másiktól mit sem tudva, hanem az egyéni és közösségi utakat egységükben látva, egymással kölcsönhatásban is;

s ha lehetőségeiket a helyzetből való kivezető utak intézményközi keresésére is felhasználják – az *egész közösség hasznára*.

Szükséges, hogy a civil – önszervező, önkéntes – kezdeményezéseket az intézmények erkölcsileg és szakmailag, a képessé tétel minden bekapcsolható eszközével támogassák, hiszen ennek számos hozadéka lesz az egyén, a közösség és az intézmények számára is. Fontos lépés ez az önállóság és az önbizalom fejlődésében; a másokért vállalt felelősség gyakorlattá szervezése pozitívan hat vissza az egyéni életvezetésre, motivációt épít az informális és formális tanulásra stb.

Az önkéntes tevékenységek szaporodása idővel kiegészíti és módosíthatja is az intézményi szerepköröket, de nem teszi feleslegessé, csak a munka hangsúlyait helyezheti át a frontális ellátástól a mind szakszerűbb munka: koordináció, a közösségi munkaformák, s a képessé tétel szervezettebb formáinak kialakítása felé.

Köszönöm a figyelmet!

Irodalom:

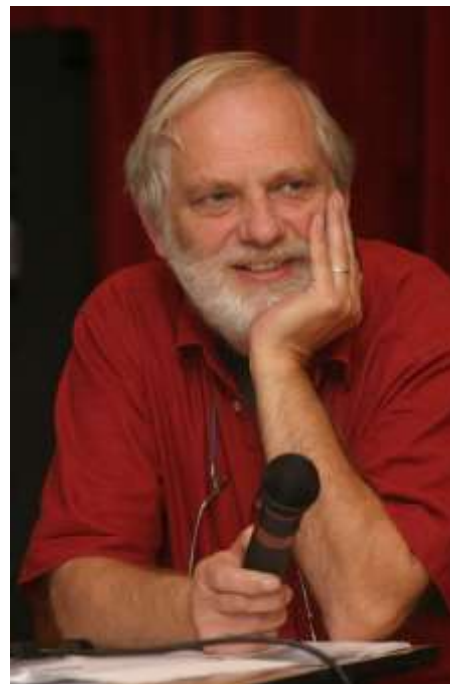
Bibó István (1945): A magyar demokrácia válsága. In: Válogatott tanulmányok, Magvető, Budapest, 1985. II. kötet 50–57. old.

[Csepli György – Prazsák Gergely \(2010\)](#)

és 2010., Parola 2010/3. szám

Hargitai Miklós: Finn furfang. Népszabadság Hétfvége, 2011. december 10.

Péterfi Ferenc: A közművelődési szakemberek lehetséges integrációs tevékenységéről

Hankiss Elemér *Diagnózisok* című könyvében 1982-ben így ír: „Helyzetünk röviden és erősen sarkítva úgy fogalmazható meg, hogy a magas kultúra tekintetében fejlett, gazdaságilag közepesen fejlett, a mindennapi kultúra vagy viselkedéskultúra terén fejletlen vagy akár: elmaradott ország vagyunk?”. Igaz-e ez ma még Magyarországon? Talán csak az utolsó állítás. Az úgy maradt.

1. Sokan állítják, hogy a világban, a mi világunkban is, *dekkulturálódási* folyamat zajlik. Ennek egyik következményeként az utóbbi években jól megfigyelhető az intézmények hagyományos kultúrákötvetítő szerepének nehezülése, az ünnepi vagy magas kultúra iránti érdeklődés csökkenése.

A szórakozás-szórakoztatás jórészt értékek nélküli gyakorlata, a kereskedelmi médiumok leépítő hatása hódít: függőség, gondolkodás nélküliség, sematikus-sztereotip minták (példák és példaképek).

De persze érdemes árnyaltabban fogalmazni, olyan értékek is hozzáférhetőbbé váltak, amelyekről 20 évvel ezelőtt el voltunk zárva.

Ugyanakkor szerintem vitathatatlan a kultúra, jelentős térvészése az elmúlt években.

2. Egy hasonló nagy konfliktus, s az abból elindult változás részesei voltunk a mi szakmánkban a 70-es évek végétől kezdődően is.

Akkor a politikai bezártság utáni *nyitás*, a művelődési intézményrendszer *centralizációjának erőteljes csökkenése*, a *helyi társadalom fogalmának* használata kezdődött el.

Akkor revelációnak számított, hogy úgy fogalmaztak egyes politikusok: a művelődési házak a helyi társadalom intézményei. Ezek a jelenségek készítették egy szakmát arra, hogy újragondolja a saját feladatát, szerepét.

Az akkori válaszok egyike a [Nyitott ház](#) kísérlet volt a művelődési otthonok rendszerében.

Meggyőződésem, hogy ez a mozgalom volt az elmúlt 40 év egyik legjelentősebb szakmai innovációja, még akkor is, ha akkor a szakma nem méltányolta eléggé kibontakozását. Nem csoda, hisz szemléletének lényege radikális szerepváltást követelt a szakemberektől. Ez a kezdeményezés vezetett el a közösségfejlesztés hazai megjelenéséhez is.

3. Megítélésem szerint, újra *alapvető szerepváltás* szükséges a *közösségi művelődésben*. De más hasonló szakterületeken is.

Éppen a végeken, a kisebb településeken, ahol nem olyan differenciált az intézményrendszer. Ahol kevés a speciális szolgáltatás, szakember; ezeken a helyeken különösen kínálja magát a szakmaközi, intézményközi, integrált funkciók és szerepek megtalálása. Sokféle jártassággal rendelkező szakembereknek kell az integrációs munkában dolgozniuk, olyanoknak, akik a különféle társadalmi helyzetek/konfliktusok megoldása kapcsán minden „idegszálukkal” a közösségi megoldásokat keresik.

Olyan szakmai szerepre lenne szükség egyre több helyen, amely képes a különféle szakterületek, intézmények és szolgáltatások közötti átjárásra, közvetítésre, helyi együttműködések-összefogások generálására. És a hálózatokban való munkára.

De erre még visszatérek.

4. A sikeres társadalomfejlesztési, közösségi programok – amelyek gyakran strukturális problémák megoldására irányulnak – legfontosabb jellemzője, hogy *átfogó és rendszerszerű beavatkozásokkal* ér el valódi és tartós megoldásokat, változásokat. Olyanokkal, amelyekben a makro-szintű – tehát kívülről érkező – segítő programok a helyi, mikro-szintű megoldások keresésével párhuzamosan,

azokkal összehangolva valósulnak meg, kiegészülve a közösséget segítő *közösségi munkásoké!* közreműködésével.

A nagy, központi programok (nevezzük ezt a beavatkozás I. szintjének) nélkülözhetetlenek, de önmagukban kevésnek bizonyulnak, vagy éppen eredménytelenek a strukturális problémák megoldásában, enyhítésében. Meggyőződésünk, hogy csak a helyi, egyedi, helyhez igazított, „*odaváló*” megoldások válhatnak eredményessé. De helyi, mikro-szintű megoldás (ezt tekintjük e kérdés lehetséges megoldásához szükséges II. szintnek) sincs önmagában, a makroszintű segítő folyamatok és programok nélkül. A helyi kezdeményezések feltárása és a makroszintű folyamatokkal való *összekapcsolása* a közösségi fejlesztőmunka lényege: a belső (helyi, települési, közösségi, egyéni) kibontható- kibontakoztatható erőforrások felkutatása, és megtanulása; használatba vétele és megújítása, „újratermelése”.

Így e programok harmadik nélkülözhetetlen alapfeltétele – a fenti kétféle beavatkozási rendszer mellett – a humán támogató szakmák, hálózatok, szakemberek elérhető közelségének megteremtése. Ilyenek azok a *közösségi munkások*, akik kommunikációs hidat, támaszt, a saját közösségi utak megkereséséhez támogatást tudnak nyújtani. Segítenek a helyi (belső) források feltárásában, kibontásában, megtalálják a helyi közösségekben a felszín alatt szinte mindig létező – de gyakran megbúvó – kapcsolati hálózatokat.

Ezekre a társadalmi integrációt segítő feladatokra különösen alkalmasak lehetnének a szociális és *közösségi művelődési szakemberek*, de akár az egyházak körüli világi aktivisták is; vagy csak egyszerűen egy közösség spontánul kialakult – és felkészített – karizmatikus szereplői, civil szervezeti aktivistái, leginkább mindezek hálózata. (Ezt tekintjük a rendszerszerű megoldás III. szükséges szintjének.)

¹A közösségi munka egy olyan, a társadalmi integrációt elősegítő tevékenység, amely hatékonyan képes fokozni a társadalom, kezdeményező- és cselekvőképességét, segíteni a szociális intézményrendszer átalakulási és újraalakulási folyamatait, összehozni a társadalom különböző szereplőit és partnerségi kapcsolatokat kiépíteni térségi és társadalmi szinten, és képes fokozni a társadalom demokratikus önszerveződését.

A közösségi munka kettős társadalmi funkcióval bír. Egyfelől a szükségletet szenvedő emberekre, másfelől a reformokra irányul, a döntéshozás, a jogalkotás befolyásolására, s az *alkalmazkodás* mellett vagy helyett a *változásra* fekteti a hangsúlyt, melyet az érdekeiket megfogalmazó és azokat a társadalmi nyilvánosságban artikuláló közösségek erejével kíván elérni. (Hallgató Éva – Vercseg Ilona: [A közösségi munka szerepe a közösségi szolgáltatásokban](#). Parola 2008/3.)

Gergely Attila így fogalmaz a 70-es évek végén: „a szervező (fejlesztő PF) egyszerre külső változások közvetítője és a feldolgozásukhoz szükséges helyi energiák létrejöttének [meggyorsítója](#)...”

E közösségfejlesztők és közösségi segítők felkeltik a közösségben a változtatás-változás iránti szükségletet, továbbá felderítik, azonosítják a közösségi kezdeményezéseket és segíti azok megerősödését. Itt is felmerül, hogy a sikeres beavatkozás további lényeges elemei a szakmaközi, azaz több szakterület együttműködéséből kifejlődő cselekvési programok.

5. Szolgáltatás, vagy helyi erőforrás-keresés

Régi szakmai gyakorlatunk, s most egy barátunk, [Sain](#) Matyi veti fel újra a következő dilemmát a legutóbbi Parolában közölt skóciai tanulmányútról szóló beszámolójában.

Ismert gyakorlat, írja Sain, hogy „a legtöbb segítő program a *közösség szükségleteire, hiányaira és problémáira* fókuszál. A problémákra és hiányokra reagálva egyfajta szolgáltatási környezetet hozunk létre, amelynek hatására az érintettek arra a következtetésre jutnak, hogy *jóllétük csakis kliens voltuktól függ*. Magukat a rendszer áldozatainak látják, akik egyéni és közösségi boldogulásuk szempontjából tehetetlenek, és akiknek a speciális szükségleteit csak külső segítséggel lehet kielégíteni. A szolgáltatások felvevőivé válnak, anélkül, hogy bármit létre akarnának hozni, és e szolgáltatások függőségében minden kreatív energiájukat arra használják, hogy a túlélés érdekében kihasználják vagy kijátsszák a szolgáltató 'rendszer'.”

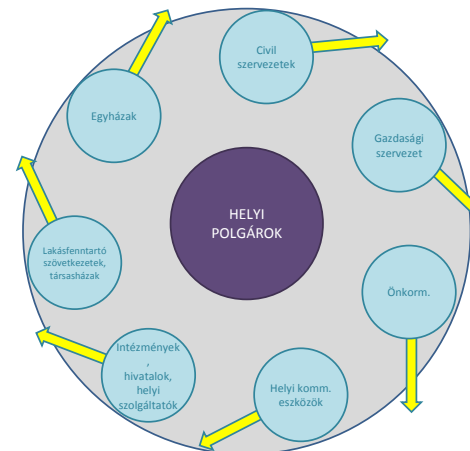
A *hiány-modell* fenntartása már csak azért sem képzelhető el a végtelenségig, mert a nehezedő gazdasági helyzet mellett egyre kevesebb pénz jut a szociális szolgáltatásokra.

Az *alternatív megoldás*, nagyon egyszerűen, olyan tevékenységek fejlesztésén alapul, amelyek az alacsony jövedelmű emberek és közösségeik kapacitásaira, tudásaira, képességeire és erőforrásaira épülnek... Az alapvető igazság – „minden ember képes valamire” – különösen fontos azok számára, akik a közösség periferiájára sodródtak. Egy olyan közösségben, ahol minden kapacitást feltérképeztünk, mindenki a fejlesztési folyamat aktív hozzájárulója, hasznos része lesz.”

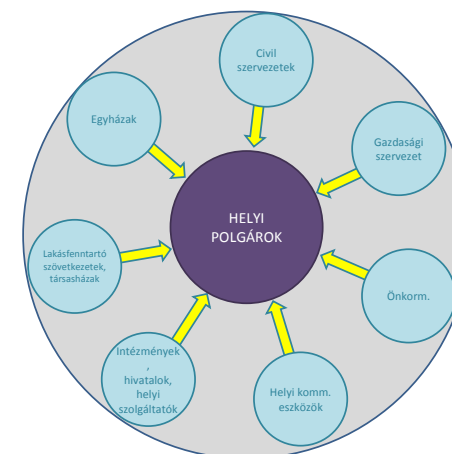
Ez tehát a függőségek feloldásának folyamata, a helyi közösség megerősítése, segítség abban, hogy rátaláljanak a saját forrásaikra. Ha ez sikeres, ennek során *megváltozik a helyi közösség önmagáról kialakított képe is*.

6. Intézményeink

El kellene jutni a hazai közösségfejlesztői munkában ahhoz a gyakorlathoz, hogy a civil társadalom mozgósítása mellett a helyi intézményrendszerre is hatással tudjunk lenni.

Nyilvánvaló, hogy a probléma *egésze* egyik intézményen belül sem oldható meg, csak intézményközi megközelítéssel, az intézmények munkájának az összehangolásával és a helyi társadalom irányába fordulással.

Az ilyen összefogás és az intézmények efféle kooperációja az egyes embereket és a helyi közösségeket is *új erőterbe* helyezné. Ennek a felvállalása változást hozhat minden helyi szereplő magatartásában.

Megint a problémák közösségi megoldásának kikerülhetetlenségét hangsúlyozom, amely minden szereplőt egyszerre érint. Halaszthatatlan feltétel, hogy a társadalom szektoraival – a helyi önkormányzatokkal, a civil szervezetekkel, és ahol ez lehetséges, a vállalkozói-gazdasági szereplőkkel – a közösségi művelődési szakemberek együttműködéseket találjanak, meghaladva a jelenleg érvényes kapcsolati minőségeket, amelyekben szinte mindenütt az alárendeltség a meghatározó. A helyi intézmények – ha képesek egyáltalán – csak közös, az egészért való felelősségvállalással, együttesen képesek a legfontosabb helyi társadalmi szükségletek hatékony orvoslására. Ehhez kellene új szellemű szövetkezésre jutniuk.

A közösségi művelődési szakemberek – akár művelődési házi alkalmazottak, akár civil/egyházi szervezetek aktivistái a legalkalmasabb szereplői lehetnének ennek a szemléletnek a megvalósítására, a társadalmi integráció helyi szintű támogatóiként, erősítőiként és segítőként.

Ebben a megközelítésben külön érdekes a mostanában újjáéledő settlement-szerű intézmények működése. *A settlement* egy évszázados múltú angol szociális intézménytípus, amely a társadalmilag leghátrányosabb lakóközösségekben, kolóniákba, szomszédságokba beépülve szervez közösségi, felnőttképzési, szociális, művelődési programokat. Mondhatnánk: ezek a hajdani IKSZT-k. A segítő-fejlesztőmunkához szükséges szakmai ismereteket többnyire egyetemi képző- és kutatóhelyek bevonásával, elsősorban egyetemi hallgatók közreműködésével biztosítják, akik ennek során, közvetlen gyakorlati ismereteket és tapasztalatokat szereznek.

Magyarországon újra napirendre került az e szellemben működő szolgáltató intézmények, közösségi központok szervezése és működtetése.

6. Előadásomban már említettem a 70-es évek *Nyitott ház* mozgalmát. Térjünk ki most arra, hogy vajon miért is tartom én e mozgalmat a hazai közművelődés egyik legnagyobb szakmai megújulást jelentő innovációjának?

Mi is volt – nagyon vázlatosan – ennek a legfőbb jelentősége?

Új szerepet kellett a régi, centralizált művelődéspolitiká megváltozása után keresni a művelődési otthonok országos hálózatának. Ennek egyik alapeleme, hogy a helyi társadalom szolgálatát kell megtalálni – helyenként eltérő, de „éppen odaillő” válaszokkal.

Ehhez *ki kellett nyitni az intézményeket* – új intézményi magatartás –, de *a szakembereknek ki is kellett lépniük onnan* a településre, s a helyi közösséggel együtt kellett válaszokat keresniük.

Mindez természetesen együtt járt azzal, hogy a szakembereknek *új viszonyulási rendszert, másféle kapcsolatokat, más szerepet* kellett kialakítaniuk, jelentősen kitágítva a horizontot, elérve a települési szintű rálátást.

Ennek része, hogy *nem pusztán a művelődési rendezvényeket, hanem a települést, az ott élőket kellett megszerveznie* a népművelőnek, közösségi szakembernek (aki közben azzá vált).

Új jelentőséget adott ez a szakmai szemlélet a békézőnapit/ mindennapi kultúrának, más prioritásokból, szükségletekből állt össze a tennivaló: abból, amire a helyi közösségnek az adott helyen a legnagyobb szüksége volt.

Vissza kellett tehát találni a települések életéhez, és új funkciót adni a közösségi művelődési intézményeknek. Megerősödött a helyi *agora*. A „Nyitott ház”-ak valójában *settlement-jellegű szomszédsági intézmények* voltak, amelyekben a szakemberek igazi közösségi munkás – közösségi animátor – szerepet vállaltak fel/végeztek.

7. Az intézményrendszer igazi megújítása érdekében a *nyitott közösségi házak mozgalmának újraindítását* tartom kikerülhetetlen feladatnak, mely egyben a közösségi művelődés magára találását és új közösségi munkás hálózat kiépülését is jelentené.

(Ha akad 10–15 cselekvő ember, kolléga, akinek lenne kedve ilyenbe „belevágni”, én magam kedvvel vállalnám a munkát!)

Összegzésként:

A közösségfejlesztés, a megújuló (hazai és nemzetközi) settlement törekvések, a közösségi művelődés súlyának valódi megteremtése, új szakmai hálózat létrehozása a címben említett *integrációs szerep kimunkálására és megvalósítására*, hozzájárulás új intézményi magatartások kialakulásához – ezekről beszéltem az elmúlt percekben.

Meg arról, hogy jó lenne elindítani a *Nyitott közösségi házak* szakmamegújító mozgalmát.

Arapovics Mária: A közösség tanulása, a tanulók közössége és a közösségfejlesztők fejlesztése

A civil szervezetek, sajátos feladataik felvállalásával megalakulásuktól kezdődően egyúttal tanulási szinterek is. A közös értékrenddel rendelkező, szervezetté formálódó csoportok, közösségek tagjai egymásnak és másoknak magatartásmintákat mutatnak, a közös érdekek képviselője, a célként kitűzött feladatok megvalósítása folyamatosan formálja a résztvevőket.

A hasonló értékrend, a közös ideológia vagy identitás átadása történhet egyrészt a szervezeti kultúra megismerése és elfogadása által spontán módon, szocializációs úton, informálisan, másrészt lehet tudatosan is formálni, erősíteni, akár csapatépítéssel, akár a feladatellátás érdekében a szakmai belső és külső képzések által, nem formális vagy formális tanulás útján.

Jelen tanulmány a civil szervezeteket, mint a tanulási szinterek mutatja be, a tanulók közössége egy-egy jó példáján keresztül, utalva a közösségfejlesztés-képzésben rejlő lehetőségeire.²

Informális úton elsajátított tanulás, azaz a mindennapi élet velejárója maga a demokratikus kultúra tanulása, hiszen a demokráciatanulás mindennapjaink része. Szocializáció és felnőttkori szocializáció, a jó és a rossz közösségi gyakorlatok követése – demokratikus (vagy legújabbban antidemokratikus) diákönkormányzatok szerveződésétől a postai sorban állásig, az egyesületi munkától a „nem megyek át a piroson”-ig. Mindennapjaik része a normakövetés dilemmája, de az is, hogy mit nevezünk normának, normaként tekinthetünk-e a folyamatosan változó jogszabályainkra. Kuti Éva rámutatott, hogy a civil szervezetek és az állam

viszonyában két egymással ellentétes tradíció érvényesül: az állam és az öntevékeny szervezetek közötti együttműködés és a kölcsönös bizalmatlanság és szembenállás történelmi hagyománya (Kuti 2008).

Striker Sándor szerint „a szocializációs folyamat nem más, mint egy adott kultúra elsajátítása jószerevel észrevétlen, informális tanulás révén, melynek során úgy sajátítjuk el az adott kultúra eljárásait és értékeit, hogy azok akár tudunk nélkül is meghatározzák döntéseinket és életstratégiáinkat későbbi életünkben. Hangsúlyoznunk kell, hogy e determináns tényezők általában látensek maradnak, és legtöbb esetben nem tudatosulnak az egyénben.” (Striker, 2010).

1. A tanulás fogalmának változása

A 20. század végére – a környezet gyors változása következtében – megváltozott a tanulás fogalma. Az új tanulási utak kialakulása és a gyorsan változó ismeretek és a mindennapi léhez szükséges új kompetenciák kibővülése következtében az új tartalmak átadójának szerepe már nem kifejezetten a hagyományos szerepekhez köthető, a tanár, az oktató helyett az egyén, az egyén motivációja, érdeklődése kerül előtérbe, az „oktatás” helyett a tanulás került a középpontba. Az Európai Unió élethosszig tartó tanulásról szóló dokumentumai rámutatnak arra, hogy a tanulás fogalma időben tágult, már nemcsak a fiatalokra, hanem az idősebbekre is értjük és térben bővült, a formális tanulási környezetet felváltották a nem formális, informális tanulási szinterek. A folyamatosan és gyorsan változó ismeretek következtében hangsúlyosabbá vált az alapvető tanulási képesség kialakítása.

A társadalmi integráció és a közösségépítés hangsúlyozása több európai dokumentumba is bekerült, az állampolgárok tudatos demokratikus aktivitása, részvétele, meghatározó a makro- és a mikroközösségekben.

Halász Gábor oktatáskutató az uniós alapvetések elemzése során kiemeli, hogy „egyre erőteljesebb egy olyan gondolkodás, amely azt mondja, hogy a gazdasági dinamizmusnak, a gazdasági fejlődésnek a versenyképességnek meghatározó elemét alkotják azok a társadalmi hálózatok, az a kapcsolatrendszer, bizalmi tőke és bizalmi háló, amely egy-egy társadalomban megvan vagy éppen nincs meg. Ha ez nincs meg, akkor hiába van tanulás, nem lesz a gazdaság igazán működőképes. Ezért az erről gondolkodók úgy látják, hogy az egész életen át tartó tanulásnak olyan megközelítését kell kialakítani, amely a tanulást kifejezetten a társadalmi integráció és a közösségek építésének a szolgálatába állítja. Vagyis oly módon kell gondolkodni a tanulás körülményeinek a megszervezéséről, szabályozásáról, a célok

²A tanulmány alapját adó kutatás részletes kifejtése megtalálható a 2009-ben védett doktori disszertációmban és az az alapján kiadott A közösség tanulása kiadványban.

meghatározásáról és az eszközökről, hogy mindig ott lebegjen a szemünk előtt az, hogy itt tulajdonképpen a társadalmi tőke, a civil társadalom építése történik.” (Halász 2002:3).

2. A civil szervezetek létéből fakadó spontán tanulás

Egy 2008-ban, delfi vizsgálattal végzett kutatás (Arapovics 2009, 2011) során azt mértem fel szakértők bevonásával, hogy milyen alapértékeket tanulhatunk meg egy civil szervezetben, milyen kompetenciákat sajátíthatunk el.

A delfi módszer a heterogén civil szektorban megjelenő sokféle, egymásnak sokszor ellentmondó nézőpont szembesítésére, döntések előkészítésére alkalmas kvalitatív vizsgálati módszer. A vizsgálatban a résztvevők félanonimitását választottam, azaz úgy vontam be ismert döntéshozókat, igazgatásban dolgozó, civil és felnőttképzési szakembereket, hogy a vizsgálatban való részvételük ismert volt, de, hogy ki milyen és melyik meghatározást adta, melyik vélemény kihez tartozott a többfordulós válaszadás során, az anonim maradt. Ez a demokratikus módszer lehetővé tette a különböző politikai nézetek, különböző érdekek név nélküli ütköztetését.

A közel 50 résztvevő szakértő az alábbi kompetenciákat rangsorolta, melyeket a szervezetekben a civil aktivitás, a társadalmi részvétel során elsajátíthatunk (a rangsorolás sorrendjében):

1. együttműködés,
2. civil társadalmi élet ismerete,
3. kommunikációs készségek,
4. közösségi élmény,
5. érdekek kezelése,
6. problémák kezelése,
7. felelősségérzet,
8. tanulási képesség,
9. konfliktuskezelés,
10. önismeret,
11. cselekvési technikák,
12. önkéntes munka hasznossága.

A szervezet működtetése során az alábbi kompetenciasor alakult ki:

1. együttműködés,

2. a szervezet működtetéséhez szükséges ismeretek,
3. szervezőkészség,
4. pályázatírás, projektmenedzsment ismerete,
5. vezetési és menedzsment-kompetenciák,
6. felelősségvállalás,
7. változások kezelése,
8. problémamegoldás,
9. kommunikációs készség,
10. döntéshozatal képessége,
11. kreativitás,
12. közösségfejlesztés.

A szakértők által megfogalmazott legfontosabbnak vélt feladatok sorrendje:

1. a civil társadalom erősítése, civil szerepvállalás növelése,
2. tanulás-módszertani segítségnyújtás, „tanulás tanulásának” biztosítása,
3. közösségi élmények átadása, közösségszervezés és -fejlesztés,
4. állampolgári képzések szervezése, a demokrácia tanulása, demokratikus közélet, társadalom működésének megismertetése,
5. a lokális gondolkodás megvalósítása, helyi igények felmérése és kielégítése, felnőttképzéshez kapcsolódó egyéb szolgáltatás nyújtása,
6. együttműködés, együttélési technikák, csoportmunka, network elsajátítása.

A szakemberek tehát komoly szerepet szántak a civil szervezeteknek az egész életen át tartó tanulásban. A kutatás felhívta a figyelmet a képzések erősítésének szükségességére, a folyamatos tanulásban való részvételre. A civil szervezetek hagyományosan meghatározó színterei a felnőttek művelődésének.

A tanulószervezetek hagyományos példái – közösségi művelődés Európában, tanulás civil szervezetekben

A feudalizmus merev dogmáit felváltó felvilágosodás széles körű demokratizáló folyamatokat indított el, többek között a tudományokhoz való hozzáférés által, a közoktatás intézményesülésével, megismerést szolgáló önszerveződések terjedésével. A létrejövő nyitott önképző tanuló körök a polgárosodás eszméjének elterjedését is segítették (Arapovics 2011). Önszerveződések, tanuló közösségek alakultak a demokratikus elvek, a szabadság–egyenlőség–testvériség gondolatának

szellemében és népszerűsítették a tanulás szükségességének gondolatát. Ezek a 17–19. századi gyökerek napjaink európai társadalmára és művelődésére is kihatnak, meghatározva sok felnőttképzést szolgáló civil-nonprofit szervezet munkáját ma is. A sokszínűség jellemzi e közösségi tanulási tevékenységeket, ezért hiánytalanul nem is lehetne számba venni őket. Csupán néhány jellegzetes és általánosan elterjedt közösségi tanulási forma bemutatására vállalkozunk, érzékeltetve, hogy az ilyen típusú civil szervezetek milyen jelentős szerepet töltek és töltenek be a nemformális tanulás terén – jelentősen gazdagítva a társadalmi tőkét, növelve az emberek közötti bizalmat és a szolidaritást, s közösségeikkel erősítve a társadalom szövetét és kohézióját.

3.1. A közművelődés, közösségi művelődés színterei

Magyarországon a települések kétharmadán működik művelődési ház/közösség színtér, ezek több mint tizedén kettőnél több. A huszadik század derekán és a második világháborút követően kialakult, többfunkciós intézményrendszer egyedülálló Európában. Ezt sokszor olyan természetesnek vesszük, hogy nem is mérjük fel, milyen hatalmas érték ez! Ezeknek a közművelődési intézményeknek a vonzásában számos művelődő, művészeti csoport jött létre. Az informális tanulási környezetben végbemenő közművelődési tevékenység spontán tanulószervezetei a néptánc-körök, kórusok, amatőr színjátszó és alkotóművészek csoportjai, egyesületei, közösségei. Ezek fellépéseinek, próbáinak helyszínét, a közös ünneplések színterét adják a művelődési házak, a közösségi művelődés katalizátorai.

A KSH közművelődésre vonatkozó statisztikája szerint 2009-ben 220 ezer tagot számláló alkotó művelődési csoportok, a nemzeti és az egyetemes emberi kultúra, a mindennapi élet, a tervezett-alakított környezet és a természet, esztétikai jelentésekkel is bíró tartományának megértéséhez járulnak hozzá. A színjátszó, vers- és prózamondó közösségek, az olvasókörök, báb- és színházművészeti csoportok, táncművészeti csoportok munkája, vagy maga a színházlátogatás, az anyanyelvi, illetve a kommunikációs kompetenciát növeli. A zenei neveléshez és a személyiség kiteljesedéséhez járulnak hozzá a kórusok, énekkarok, népdalkörök, komoly és könnyűzenei együttesek.

A kulturális élet jelentős eseményei a közösségi rendezvények, falunapok, búcsúk, ezek vonzzák a legnagyobb közönséget. 2009-ben több mint 23 ezer ilyen közösségi rendezvény volt, a látogatók száma megközelítette a 6 millió főt. A fesztiválokat a sokféleség jellemzi, viszont a konkrét programokon és

eseménysorozaton kívül közösségi élményt is nyújtanak. A látogatókat összeköti a hasonló értékrend, a hasonló ízlés, mely elősegíti a társadalmi különbségek felfüggesztését a „karnevál” idejére. Ezek a nagyrendezvények sajátosan intenzív élményhez juttatják a résztvevőket és a kultúrára egyébként kevésbé fogékony embereket is motiválni tudják az aktív kulturális részvételre. A fiatal korosztály különösen nyitott e tekintetben. A Sziget-fesztivál évente több mint 300 ezer embert mozgat meg. A fesztiválok megrendezése erősíti a szervezőkben a csapatmunka végzéséhez szükséges készségeket, az együttműködési készséget, külföldi partnerek részvétele esetén a meglévő idegen nyelvi tudás gyakorlati alkalmazását. A résztvevők körében sajátos azonosulás és közösségi összetartozás élménye alakul ki.

A 2899 közművelődési intézményekben működő 2648 tanfolyamon több mint 434 ezer fő tanult, az ismeretterjesztő rendezvényeken pedig (tudományos előadásokon, szabad- és nyári egyetemeken, konferenciákon) több mint egymillió (!) fő vett részt 2009-ben. Az adatok szerint 7849 csoport, kör, közösség tagjai közül a foglalkozásokon rendszeres, a közösség által meghatározott nem formális, informális képzési formát (előadás, kiállítás, szeminárium, helyszíni gyakorlat, kirándulás stb.) tapasztalt meg közülük közel 700 ezer (695 ezer) fő.

A KSH két évente kiadott nonprofit szervezetekre vonatkozó statisztikái alapján megállapítható, hogy hazánk nonprofit szektora szabadidős dominanciájú: szabadidő, oktatás, sport és kulturális tevékenység áll a legtöbb civil szervezet céljai közt.

Ezek közül bemutatok néhány olyan – ismertebb, vagy kevésbé népszerű – civil szerveződést, melyek a tanulás szolgálatában állnak.

3.2. Klubok, egyesületek

Az angol polgárosodás alapjának tekinthető társas egyesülés a klub, mely hasonló érdeklődésű, műveltségű vagy foglalkozású emberek társas és társadalmi életét, közös szórakozását, ismeretszerzését hivatott szolgálni. A club angolul főleg társaságot, társas kört, zárt kört jelöl, de vonatkozhat a helyszín megjelölésére, de vonatkozhat a kaszinó helységére vagy magára az egyletre, egyesületre, a szövetségre is. A francia forradalom után terjedtek el Európa-szerte a klasszikus, szigorú alapszabályok szerint működő klubok. Annak idején a Nemzeti Casino (1830) és alakulását követően létrejött kaszinók a politikai, gazdasági és társadalmi kérdések megvitatását, az összetartás erősítését szolgáló társaságok, zárt klubok voltak.

A mai nyelv és fogalomhasználat szerint a klubokon a szabadidő eltöltésére szolgáló intézmények széles körét értjük pl. szakköröket, filmklubokat, sportegyesületeket, turisztikai egyesületeket, nyugdíjas klubokat (Kovalcsik 1987:39–44).

A hazai klubok sajátos körét jelentik a sportegyesületek. A modern sport népszerűvé válásával, az olimpiai eszme elterjedésével kezdtek megalakulni a módosabb férfiak sajátos zárt sportközösségei. A második világháborút követően államilag támogatott és a propaganda részévé váló virágzó klubokból ma már sok megszűnt ugyan, viszont a helyi közösségi tevékenység meghatározó része lett mind a verseny- mind a tömegsportot támogató sportegyesületek sokasága.

3.3. Szabadkőműves páholyok

A klubok zártabb, iniciatikus körét alkotják a klubok mintájára alakult, az „önművelés iskoláiként” is emlegetett szabadkőműves páholyok. Eredetük az építőcéhekig, sőt egész a hermetikus tanokig nyúlik vissza, de szervezeten a 18. század elejétől működnek. Az Anderson által 1723-ban írt alkotmány a mai napig funkcionál, mely szerint az intézmény célja az, hogy „az egység központjává váljék, és eszköz igaz barátság kötésére olyan személyek között, kik nélküle örökös távolságban maradtak volna”. Kevésbé ismert, hogy valóban megtestesítették a páholyok a tolerancia és az egyenlőség modern szemléletét, hiszen egyes páholyok már a francia forradalmat megelőzően is elismerték a női szabadkőművességet, sőt női páholyok is alakultak. Erre utal Mozart Varázsfuvolája is, ahol bizonyos beavatási szertartások megjelennek az operában és a végén, a próbák kiállítását követően nemcsak Tamino, hanem Pamina is beavatottá válhatott.

A humanista szellemiségű szabadkőműves körök filozofikus, filantropikus haladó intézmények, melyek függetlenek a politikai, gazdasági és vallási hatalomtól. Emberbaráti, felebaráti szeretetet hirdetve a közkerékölcsiséget és a művelődést szolgálták–szolgálják. A tagok feladatai közé tartozik az egyén tökélesedésre való törekvése, személyes fejlődése és a felvilágosodás szellemének megvalósítása. A páholyok rituálisan működnek, összejövetelük alatt teljesen kizárják a profán világot. A páholy legfontosabb helyisége a templom, amit tételesen rögzített felszereléssel rendeznek be. A templom három oszlopa az isteni teremtő egységét, a bölcsesség, erő, szépség hármasságát szimbolizálja, a főmester „trónusához” az önművelést és tökélesedést is szimbolizáló hét lépcső, a bölcsesség hét lépcsőfoka vezet. A kézműiparosság belső rendjéhez igazodva három fokozat érhető el: inas,

legény, mester, mely fokozatok elérése egyúttal a folyamatos tanulást is elősegíti. A szabadkőműves is építőmester: a világot, a társadalmat és az egyént építi és tökéletesíti – a világgóság tanai szerint.

A szabadkőműves Kazinczy Ferenc, Aranka Györgyhez 1790. március 25-én írt levelében így fogalmazza meg, mit jelent számára a tagság. „Én nekem a kőművesség oly társaság, a mely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, a mely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvéreinek nézi, a melyben elfeledkezik a világ egyenetlenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, t. i. jónak szeretete lakozik, örömkönnyeket sír; a melyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban, a melyben ki-ki igyekszik embertársainak nyomorúságát a szerint, a mint tehetsége engedi, könnyíteni, a melyben kiki .... szerzetes atyafiait munkái, példái által tanítani tartozik... Meg vagyok győződve, hogy ez a legtökéletesebb iskolája az emberi szívnek.” (Kazinczyt idézi Schön 2000)

Vélt vagy valós társadalmi erejénél fogva Európa-szerte sokszor támadták vagy betiltották a páholyok munkáját, ami ennek ellenére a mai napig, a hagyományok megtartása mellett megmaradt. Egyfajta szabadegyetemként működve, a rendszeres összejövetelek alkalmával a páholy tagjai tudományos, filozófiai vagy szimbólumokat bemutató előadásokat tartanak egymásnak, melyeket közösen megvitatnak. A Galilei Páholy honlapja szerint jelenleg a világon megközelítőleg 6 millió szabadkőműves dolgozik, Magyarországon a taglétszám százas nagyságrendű, ezek közt női és vegyes páholyok is működnek.

3.4. Tudományos ismeretterjesztés, szabadegyetemek

A műveltség „mentől közönségesebb a lakosok között, az ország is annál boldogabb” fogalmazta meg Bessenyei György a felvilágosodás idején.

Hagyományos formáját testesítik meg a magyarországi művelődési céllal létrejött civil szervezeteknek a *tudományos társaságok*, az *ismeretterjesztő egyesületek*. Sajátos forma a *szabadegyetem*, mely a tudományos ismeretterjesztés tematikus, magas szintű előadásokat, előadásorozatot nyújtó intézménye. Célja a korszerű ismeretek iránti igények felkeltése és az ismeretterjesztés a társadalomtudományok, a természettudományok, a technika, művészetek területén, de a mindennapi élet helyzeteinek megoldására is az egészségvédelem, környezettudatosság, a demokrácia vagy akár a bűnmegelőzés témájában. Tudományos ismeretterjesztő társaságok,

népfőiskolák, civil szervezetek által kedvelt tanulási forma, mert az előadásokra, végzettségre való tekintet nélkül bárki beiratkozhat, de a képzés diploma, felsőfokú oklevél megszerzésére nem ad lehetőséget. Hazánkban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat több száz éves hagyománnyal képviseli és terjeszti az ismeretterjesztés ügyét.

A 19. században a reformgondolat jegyében számtalan tudományos kör, népművelő szándékú ismeretterjesztő társaság jött létre. Az 1841-ben alapított Királyi Magyar Természettudományi Társulat 1901-ben átalakult Társadalomtudományi Ismeretterjesztő Társulattá, majd jogutódjaként 1953-ban, majd 1958-ban és 1990-ben alakult újjá Tudományos Ismeretterjesztő Társulat néven. Jelenleg szövetségként működve, a jogelődök etikailag hiteles hagyományait folytatva és megújítva, országosan hangolja össze és képviseli a tudományosan megalapozott elméleti és gyakorlati ismeretek, magatartás- és cselekvésminták közvetítését a társadalom minden rétege számára. A Társulat minden megyében jelenlévő, főként tudományos ismeretterjesztésre alakult önálló jogi személyiségű társadalmi szervezetek (tagegyesületek) országos szövetsége. Pártoktól független, kiemelkedően közhasznú szervezet, szolgáltatásait bárki igénybe veheti. Közhasznú célja megvalósítása érdekében, de azokat nem veszélyeztetve vállalkozási tevékenységet is folytat. A TIT saját beszámolója szerint részt vesz tudományos tevékenységekben és kutatásokban, beleértve a felnőttképzési kutatásokat; tevékenységi köre kiterjed a nevelésre és oktatásra, képességfejlesztésben; kulturális tevékenységben, a kulturális örökség ápolására és megővésére, a magyar nyelvi kultúra ápolására. Aktív az idegen nyelvek minél szélesebb körű elsajátításában, szakmai át- és továbbképzésben, az értelmiség önművelésének elősegítésében, a közéletben – nem kormányzati szervként való véleménynyilvánításban –, de a műemlékvédelemben, a természet-, állat- és környezetvédelemben, a gyermek- és ifjúságvédelemben, a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítésében, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenységben; munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésében, s végül az euroatlanti integráció elősegítésében. Az 1997. évi kulturális törvény rendelkezése szerint költségvetési támogatásban is részesül. Népszerű az ismeretterjesztő lap- és kiadványokat megjelentető tevékenysége, a TIT égisze alatt jelenik meg többek között az Élet és Tudomány, a Természet Világa és a Valóság. Tagszervezetei mellett közismert, intézményesült szervezetei közé tartozik a Kossuth Klub, a József Attila Szabadegyetem, a TIT Budapesti Planetárium, az

Uránia Csillagvizsgáló. Szolgáltatásait bárki igénybe veheti. 2006-ban például az egyesületeken keresztül mintegy 400 ezer ember vett részt képzésben, ebből 40 ezren tettek nyelvvizsgát, és 300 ezren vettek részt ismeretterjesztő előadásokon. (TIT: 2007)

3.5. Olvasókörök

A 18. század második felében, amikor a napilapok és hetilapok, illetve ezzel párhuzamosan a könyvklubok, olvasókörök, előfizetéses könyvtárak egyre népszerűbbé váltak, Angliában a klubok egy sajátos formája terjedt el, melyek a kor olvasási igényeit igyekeztek kielégíteni. Magyarországon a felvilágosodás és a reformkor idején a radikális politikai szellemet, majd pedig a magyar nyelv ügyét is képviselték az olvasó- és önképző körök. A felvilágosodás idején politikai törekvések színterévé is váltak ezek a körök, olyan társulások voltak, melyek az olvasást és művelődést a társadalmi átalakulás és az osztrák hatalom elleni lázadásaként értelmezték. (Fülöp: 1978).

Az olvasás népszerűvé válásával egész Európát behálózták az olvasókörök. A skandináv tanulókörök tulajdonképpen ezekből a szervezetekből nőttek ki a 20. század elején, azzal a céllal, hogy a tanulás terén is megvalósítsák az egyenlőség elvét. A század végére a film, média térhódításával csökkent az olvasási kedv, és az olvasókörök szerepe is. Az internet mellett egyre kevesebben olvasnak és hazánkban már csak elvétve találunk egy-egy olvasókört. Ugyanakkor néhány népszerű mű (pl. Gyűrűk ura, Harry Potter) és a belőlük készült film, képes rajongói egyesületeket létrehozni és fenntartani.

3.6. Skandináv tanulókörök és a NYITOK hálózat

A 19. század közepén-végén Svédországban tiltakozások indultak az ellen, hogy a tanulási lehetőségek a művelt elit birtokában voltak. A svéd munkásszövetségek, a független egyházak és más szervezetek tömegmozgalmak az egyenlőség megfogalmazásakor nemcsak a választójogi kérdésekre, hanem az oktatásra is hangsúlyt fektettek. Az első tanulókör alapítása Oscar Olsson nevéhez fűződik, aki 1902-ben megszervezte az első tanulószervezetet.

A tanulókörök olyan önszerveződő kis csoportok, ahol a résztvevők egyeztetett rendszerességgel összejönnek, hogy az általuk meghatározott terv szerint tanuljanak, vitázzanak adott témáról, vagy kulturális tevékenységet végezzenek. Az önképző körök munkája a tagok tapasztalatára épül, céljuk az, hogy egymástól tanuljanak,

együtt gondolkodjanak az általuk választott témakörben. A svéd tanulókörök tagjai rendszeresen találkoznak, hetente legalább egyszer, s egy-egy alkalom 1–3 órás időtöltést jelent. Együtt tervezik meg a tanulás menetét, kiválasztják a megfelelő tananyagot, melyet a találkozókat megelőzően elolvasnak, majd közösen dolgoznak fel. Minden tanulókörnek van egy vezetője, aki nem feltétlen szakképzett vezető, feladatai inkább a szervezőmunkára terjednek ki. A vezetői feladatot a kör elismert tagja szokta felvállalni, de a kör tevékenysége a tagok aktív részvételétől függ. (Galbraith: 1990, Byström 1996).

A körök szemben állnak a hierarchikus modellen alapuló hagyományos oktatással, azzal, hogy a tanár legyen a tudás birtokosa, tőle függjenek a tanulók. A tanulókör olyan együttműködést jelent, amelyben minden résztvevő fél egyenlő. Ez persze nem zárja ki azt, hogy egy tanulókör meghívjon egy előadót, vagy nyelvtanárt, tánctanárt, ha tevékenységük tanfolyami jellegű.

A demokratikus működés, a társadalmi problémák iránti nyitottság jellemzi a köröket, de sokszor pusztán a szabadidő aktív eltöltése motiválja a résztvevőket. Sokan pusztán azért válnak taggá, hogy másokkal találkozzanak, vagy valamilyen kulturális tevékenységet folytassanak. A tanulókörök adják az alapját a svéd amatőr művészetnek, valamint kézművességnek, és hagyományörzésnek (CESAM 1994).

Civil szervezetek, népfőiskolák, aktivisták, szakszervezetek, egyházak fogják össze a tanköröket, melyek egyrészt állami támogatásból, másrészt a helyi és regionális önkormányzatok támogatásaiból, harmadrészt a tanulói tagdíjából tartják fenn magukat. Svédországban 9 nagy tanulóköröket működtető országos szövetség van, mindegyik több száz tagszervezettel. Az állami, regionális és helyi támogatásokból és a tagdíjából tartják fenn magukat.

Jelenleg a legnagyobb svéd felnőttképzési szervezet, a Studieförbundet Voxensolan adatai szerint évente összesen kb. 1,5 millió ember vesz részt valamilyen formában a tanulókörös tevékenységben, a 15 évesnél idősebb lakosság több mint 50%-a tagja tanulókörnek. Studieförbundet Voxensolan 5000 tanulókörének egymagában közel 500 000 résztvevője van. Több mint fele ezeknek művészeti tevékenységet folytat, sokan nyelvi képzésben vesznek részt. Harmadik legnagyobb tevékenységi körük a „civil” tanulmányokkal kapcsolatos.

Hazánkban egy új kezdeményezésre sajátos formája jött létre a tanulóköröknek. Norvég mintára a Nyitott Képzési Központok (NYITOK) kísérleti program valósult meg, melyben egy új hálózatot alakítottak ki a Helyi Tanulási Partnerségek program keretében. A program célja az volt, hogy a már működő helyi

intézményekben, civil szervezetekben olyan tanulási központok alakuljanak ki, melyek a helyi vállalkozásokkal, civil szervezetekkel, önkormányzatokkal, iskolákkal és más oktatási intézményekkel együttműködve gyorsan és rugalmasan tudnak reagálni a felmerülő kompetenciafejlesztési igényekre és szükségletekre. A projekt során 9 kísérleti tanulási központ jött létre, egy-egy speciálisan felkészített tanulás-szervező szakember alkalmazásával. Ezek a tanulási központok – a helyi igényeknek megfelelően – több ezer felnőtt tanuló képzését valósították meg, akik legnagyobb számban digitális kompetenciafejlesztő programban vettek részt. A modell kialakításában és a fejlesztési folyamatok megvalósításában a VOX, a Norvég Intézet az Életen Át Tartó Tanulásért (az Oktatási Minisztérium felnőtt-tanulási intézete) segítette a hazai Szövetség az Életen Át Tartó Tanulásért szervezetet, mely uniós támogatással 50 új központ kialakítását tervezi a következő években egy TÁMOP keretén belül.

3.7. Harmadik kor egyetemei

Világszerte egyre népszerűbbek a nyugdíjas szabadegyetemek, a *harmadik kor egyetemei*. Franciaországban Toulouse-ban 1972-ben indult egy nyári szabadegyetem (Université du Troisième Age), mely kifejezetten nyugdíjasoknak szerveződött és a sikere láttán hamar terjedni kezdett másutt is. 1978-ban jött létre az Egyesült Királyságban a The University of the Third Age (U3A) szervezet, mely átalakította a francia gyakorlatot. Franciaországban az egyetemek köré szerveződtek a nyugdíjasok egyetemei, Angliában, Cambridge-ben viszont – az anyagi támogatás hiánya miatt is – a „segíts-magadon, elv” született meg. Így megfogalmazták, hogy bárhol létrehozható U3A, ha megvan hozzá a szándék és a helyi szervezőerő.

Az egész angolszász világban népszerűekké váltak a [U3A programjai](#), mert az önkéntesek által működtetett szervezet jellemzően nem külső előadókat hív meg, hanem a tagok saját szakmájuk ismeretanyagából tartanak egymásnak előadásokat. A teljes állásban már nem dolgozó idős tagok saját maguk menedzselik a széles kínálatú rendelkező és helyi szinten szerveződő harmadik kor egyetemét, együttműködéssel, tapasztalataik átadásával segítve egymást. A tanárok egyszerre tanítanak és tanulnak, hiszen itt a résztvevők egymástól tanulnak, pusztán saját kedvtelésükre, nem bizonyítvány megszerzése céljából. Nincs akkreditáció, nincs validáció, vizsgáztatás, vagy megfelelés, pusztán a tanulás öröme! Általában egy ilyen szabadegyetem 250 tagot számlál, de a 12 főstől egészen a kétezer fős egyesületig működőképesnek bizonyulnak. A U3A hivatalos honlapja szerint napjainkban

Nagy-Britanniában jelenleg 700 harmadik kor egyetemén 207 014 tag osztja meg egymással a tanulói tapasztalatait.

Hazánkban kevéssé az önszerveződések, inkább egy-egy intézmény vagy szervezet által összehívott szabadegyetemek váltak népszerűvé. Lassan már több évtizedes múltra tettek szert a TIT által nyugdíjasoknak szervezett szabadegyetemek. Az elmúlt években viszont elindultak a tudományegyetemek, főiskolák által szervezett harmadik kor egyetemei. A Nyugat-magyarországi Egyetem pár éve indított szabadegyetemi előadásaira, mára több mint ezren járnak, az ELTE Harmadik Kor Egyeteme tanfolyamaira rövid idő alatt 500 felett regisztráltak, de népszerű a Zsigmond Király Főiskola által szervezett nyugdíjas szabadegyetem is.

3.8. Népfőiskolák

A népfőiskolákat talán már nem kell részletesen bemutatni, több Parola is számot adott a tevékenységükről. A 19. század derekán a dán lelkész Grundtvig olyan keresztény szellemiségű iskolát teremtett, mely az életre nevel, gyakorlati tapasztalatokat nyújt, s ahol tanár és diák között párbeszéd alakulhat ki, ahol a diákok egymástól is tanulhatnak. Az elitegyetemek világát a népoktatáshoz szerette volna közelíteni, a népfőiskolát azok számára szerette volna létrehozni, akik származásuknál fogva nem tudták az elitiskolákat megfizetni. A népfőiskola, „Folkehøjskole” gondolatát Christen Mikelsen Kold valósította meg a gyakorlatban. Az első dán népfőiskola 1844-ben jött létre Rødding-ben, mezőgazdasági tanulmányok és állampolgári ismeretek elsajátítása céljából. Bentlakásos formában működött, mert a közösségi létre ez a kívánatos forma, hiszen a társadalom, a közösség és a demokrácia kérdései iránt érzékeny emberek képzése volt a cél. Megvalósították az örömteli tanulást, ahol nincs osztályzat, felelet, de bizonyítvány sem (Kovalcsik 1987, Folkehøjskolernes Forening i Danmark 2008).

A népfőiskolák Dániából fokozatosan átterjedtek a közeli észak-európai országokba, Svédországba, Norvégiába és Finnországba, majd később Hollandiába, Németországba, Franciaországba, sőt az Egyesült Államokba is. E helyen a számunkra mintául szolgáló dán és a német példára térek ki. Magyarországon – egy-egy korai előzménytől eltekintve – az 1910-es évektől szerveződtek az első népfőiskolai tanfolyamok, majd a kezdeményezés az 1930-as évekre az iskolán kívüli népművelésnek, a parasztfűzésnek – keresztény szellemiségű – mozgalmává vált. Szellemi és anyagi támogatásában, vezetésében

részt vettek az egyházak, munkájukkal tevékenyen segítették a népi írók. Az 1949-ben politikai okokból felszámolt népfőiskolai élet az 1980-as években éledt újjá, és 1989 után legitimálódott. Harangi László megfogalmazásában „A népfőiskolát a tanulni akaró fiatalok és idősebbek nem kapják, hanem saját maguk csinálják, hozzák létre. A maguk örömeire, a maguk ’szája íze’ szerint. A népfőiskola civil kezdeményezés, annak minden örömeivel és nyomorúságával együtt. Modern, mert ’non-formális’ léténél fogva flexibilis, reflexív, dinamikus, gyorsan ad választ a kihívásokra. Mint belülről, ’alulról’ jövő szabad kezdeményezés a legteljesebb összhangban van az igényekkel, szükségletekkel. Tanulóközpontú tanulás.” (Harangi: 2003).

Elismertség szempontjából képviselőik fontosnak tartják legitimációjuk második nagy lépését, hogy a népfőiskola fogalma bekerült az 1997. évi kulturális alapellátásról szóló törvénybe, ezáltal a népfőiskolák évente költségvetési támogatáshoz is jutnak. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről az mellékletében így határozta meg a népfőiskolák fogalmát: „olyan felnőttoktatási célú tanfolyamokat szervező, helyi önszerveződés alapján létrejött szervezet, amelynek pedagógiai programja a szakismeretek átadásán túl személyiségfejlesztő (állampolgári, közéleti) elemet is tartalmaz, s melyek lebonyolítási, oktatási rendszerét, módszereit a résztvevők maguk is alakíthatják”.

3.9. Dán termelőiskolák

A munkaerő-piaci képzések előtérbe kerülése folytán olyan modellek, alternatív formák megvalósítását vállalták fel nonprofit szervezetek, melyek új megoldást kínáltak a társadalmi problémák kezelésére. Innovatív és Európa-szerte egyre ismertebb kezdeményezés a dán termelőiskolai modell, mely a rászoruló társadalmi csoportok szakképzésére ad alternatívát. A termelőiskolák (produktionsskole) helyi kezdeményezésre létrejött magánalapítványok által működtetett iskolák, melyek az 1970-es évek végén jöttek létre Dániában. 1985-ben törvényi alapra helyezték a termelőiskolák által kínált „második esély” képzési programokat olyan 25 év alatti fiataloknak, akik alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, így a tartós munkanélküliség veszélyének voltak/vannak kitéve. Az iskolák a személyiségfejlesztés és a szakképzés integrációjára épültek. Ezek az intézmények a szocializálást, a magatartási devianciák, beilleszkedési zavarok leküzdését, vagyis a fiatalok tanulásra és munkavégzésre alkalmassá tételét tekintik elsődleges

feladatuknak, ez által biztosítják a fiatalok ismeretpótlását, továbbtanulását, szakképzését és munkaerő-piaci esélyeik javítását.

Európában erre az egyik legéletképesebb megoldás a dán termelőiskolai modell, amelynek lényege, hogy bár iskolának nevezik, mégsem a magyar terminológia szerinti iskolai rendszerű oktatás. Dániában, amely Magyarországnál kisebb ország, 100 intézményben végzik a normál iskolarendszerből kihullott fiatalok szocializálását, munkára és tanulásra való előkészítését. Az iskolákat helyi önkormányzatok és az állam finanszírozzák, de a megtermelt termékek értékesítéséből, illetve a helyi vállalatokkal kötött szerződések által is fenntartják magukat. A tanulók már az iskolában megismerkednek az általuk választott szakma munkafolyamataival, így az iskola elvégzésével minden munkafázist megismerve kerülnek ki a munkaerőpiacra. Az iskolák bentlakásos és bejárós modellként is működnek. A modell sikerét bizonyítja, hogy mára már Németországban, Ausztriában, Portugáliában, Írországon, Nagy-Britanniában, Hollandiában, Norvégiában, Svédországban, Finnországban, Szlovéniában, Lengyelországban, Csehországban, Oroszországban is működik termelőiskola, Koszovóban pedig napjainkban folyik a feltételeinek megteremtése. Magyarországon, Zalaegerszegen jött létre az első Magyar–Dán Termelőiskola, azóta Pécsen is megindították a Magyar Iparosok Oktatási Központ Alapítvány Pécsi Termelőiskola programját, igaz a magyar viszonyok szerint ezek az iskolák az államilag elismert szakképzés kiadásával közelebb állnak az iskolarendszerű oktatáshoz (Arne Carlsen 2002, Pálfi–Bajzik–Deák 2001, Molnár 2007).

3.10. A közösségi média fórumai

Álljon e helyen csupán felvetésként, hogy lehet-e tanuló közösségként értelmezni a közösségi média portáljain keresztül működő spontán civil megnyilvánulásokat? A blogok megírásától a posztoláson át a közösség szervezéséig sokrétű a virtuális együttlét, az állampolgári aktivitás és a virtuális tanulásra készítés.

4. Civil tanulmányok, közösségfejlesztés

Egyetértve a folyamatos tanulás nélkülözhetetlenségével, a közösségfejlesztők számára is szükséges a folyamatos megújulás. Ezt segítik a néhány napos intenzív képzések, a különböző tréningek, műhelyek és a szakmai konferenciák, melyek hasznos tapasztalatcseréi során legjobban egymástól tudnak tanulni a szakemberek.

4.1. Akkreditált képzések, kulturális szakemberek továbbképzése

A közösségfejlesztő képzések „alma matere” a Közösségfejlesztők Egyesülete, illetve a képzéseket szervező Civil Kollégium. Innen indult ki a hazai közösségfejlesztés. Mesterkurzusai mellett számos rövidebb-hosszabb tanfolyamon keresztül lehet megismerni a közösségfejlesztés alapjait. Meg kell említeni, hogy a közösségfejlesztő szakma jelen van az Országos Képzési Jegyzékben, közép- és felsőfokú szinten, és megjelent az egyetemi oktatás MA szintjén is.

4.2. A közösségfejlesztő animátor ráépüléssel szakképzés

Az Országos Képzési Jegyzékbe a *közművelődési szakember II.* szakképzés ráépüléseként került be a közösségfejlesztő szakma. Ez azt jelenti, hogy az érettségivel rendelkező felnőtt tanuló a közművelődési szakember végzettség megszerzését követően kezdheti meg közösségfejlesztő tanulmányait és kaphat OKJ-s bizonyítványt.

Az elmúlt évek fejlesztéseinek hatására (a képzési szintek átgondolásával és az új képzések létrejöttével) a frissen átalakuló OKJ-ben továbbra is a közművelődési szakember ráépülése lesz a közösségfejlesztéssel foglalkozó munkakör, de tartalma, elnevezése változott. A szakképzés megnevezése: *közösségfejlesztő animátor ráépülés* lesz, mely a 4. Művészet, közművelődés, kommunikáció szakmacsoport tagjaként a kultúráért felelős miniszter felelősségi körébe tartozik. A közösségfejlesztő animátor iskolai rendszerű szakképzésben nem indul, iskolarendszeren kívüli szakképzésben az óraszám: 300 óra.

A munkaterületének rövid leírása szerint „a *Közművelődési szakember II. szakképzésre ráépülő Közösségfejlesztő animátor* feladata a helyi társadalom mozgósításának, működésbe hozásának segítése. Ehhez kiemelten szükséges a helyi kapcsolatépítésben kezdeményező szerepet betölteni. Ennek során feladata az érintettek azonosítása, motiválása a részvételre és a közösségi bevonása. Feltárja a helyi társadalmi szükségleteket, közösségi folyamatokat kezdeményez.

Munkájának része együttműködések szervezése egyrészt a helyi lakosság körében, másrészt az önkormányzat és annak intézményei körében.

A közösségfejlesztő animátor munkakör, illetve az ehhez kapcsolódó képzés alapvetően napi terepmunkára, jórészt menedzsment feladatokra készít fel, alkalmazott ismereteket közvetít; a munkakör betöltője települési-kistérségi szinten, főként gyakorlati-végrehajtó szerepeket tölt be.”

4.3. Nonprofit menedzser alap-szakképesítés

A *nonprofit menedzser* szakképesítés 1998-ban került be az Országos Képzési Jegyzékbe. A megújuló OKJ-ben iskolarendszerű képzésként jelenik meg, a XXIV. Közgazdaság ágazat szakmacsoportjában. Ez komoly gazdálkodási alapot jelent, ami egyszerre előnyös és hátrányos a képzés számára.

A munkaköri leírás szerint a *nonprofit menedzser* „alkalmas a civil-nonprofit szervezetek működésével összefüggő ügyviteli, gazdálkodási feladatok elvégzésében való közreműködésre, részfeladatok önálló elvégzésére, projektek lebonyolítására.

A nonprofit szervezet döntéshozó szervének dokumentumait és a szervezet működésével kapcsolatos dokumentumokat vezeti, jelentéseket készít, Az alapcél szerinti illetve a szervezet vállalkozásával összefüggő gazdálkodási, forrásteremtési tevékenységgel összefüggő feladatokat elvégzi, közreműködik az egyes pénzügyi műveletek előkészítésében, lebonyolításában, elszámolásában, kezeli az ehhez kapcsolódó iratanyagokat.

Segíti a szervezet közösség-szervező, érdekképviselői munkáját, kapcsolatot tart a nonprofit szervezet partnereivel.

Projektek, rendezvények, képzések tervezésében, lebonyolításában vesz részt, támogatja a szervezet marketing tevékenységét.”

4.4. A közösségi-civil szervező felsőfokú/felsőoktatási szakképesítés

A közösségi-civil szervező képzés az fsz képzések rövid életútját futotta be. Bekerült az OKJ-be és felsőoktatási intézmények indíthatták. Sikeres csoportok végeztek Békéscsabán, Pécsen, Baján, Szegeden, idén végeznek az Általános Vállalkozói Főiskolán. (A képzést az ELTE alapította a Nonprofit Képzési Műhely összefogásával, de végül nem tudta elindítani). 2012-től a szakképzés átalakulásával kikerültek az OKJ-ből a felsőfokú képzések és felsőoktatási szakképzéssé alakultak át. A közösségi-civil szervező átalakulása folyamatban van.

A szakképesítés munkaterületének rövid, jellemző leírása szerint a közösségi-civil szervező:

Közreműködik a nonprofit szervezetek alapításával és működésével kapcsolatos szervezési feladatok jogszerű lebonyolításában.

Kiépíti a helyi kapcsolatrendszert, partnerségi együttműködést épít.

Ösztönzi a lokális részvételt, szakmailag támogatja a helyi cselekvést. Közreműködik a gazdálkodást érintő döntések előkészítésében, megvalósításában és ellenőrzésében.

Részt vesz a nonprofit szervezetek szervezeti-vezetési feladatainak ellátásában.

Közreműködik a modern marketing és a public relations nonprofit szervezetekre specifikált alkalmazásában.

Hazai és nemzetközi projekteket, pályázatokat tervez meg és bonyolít le.

Forrásteremtési technikákat alkalmaz.

Képzéseket, tréningeket szervez, támogatja az élethosszig tartó tanulást.

Segíti a szervezet munkatársai, önkéntesei munkájának koordinálását.

Modern kommunikációs eszközök, csatornák és technikák segítségével ügyviteli feladatokat lát el.

Alkalmazza az érdekvédelem- és érdekképviselői technikákat.

4.5. A közösségi és civil tanulmányok mesterszak

Az ELTE Társadalomtudományi Karán indult képzés a felsőfokú szakképzés továbbgondolása. Ide a bölcsészettudományi, a társadalomtudományi, a pedagógusképzési, a gazdaságtudományi és a jogi és igazgatási képzési terület alapképzési szakjain, azaz alapszakon diplomát szerzettek jelentkezhetnek. A közösségi és civil tanulmányok mesterszak képzés célja „olyan szakemberek képzése, akik a civil társadalom és benne a nonprofit szektor jelenlegi nemzeti, európai és globális jelentőségének és szerepének ismeretében képesek a civil szervezeti életben, a hazai és nemzetközi hálózatok működtetésében, a menedzsmentben és a támogatásszervezésben eredményesen tevékenykedni. A végzettek alkalmasak a helyi fejlesztési folyamatokban, a fejlesztéssel összefüggő tervezési és értékelési eljárásokban szakmai segítség nyújtására, a civil szervezetekhez kapcsolódó önálló munka végzésére, intézmények, szervezetek vezetésére, projekt és kutatási tervek kialakítására és menedzselésére, megalapozott szakmai állásfoglalások kialakítására, döntéshozatalra, prezentációra, szakmai ismereteik átadására, interdiszciplináris teamben való hatékony munkára, valamint nemzetközi együttműködésben folyó tevékenységre. Felkészültek tanulmányaik doktori képzés keretében történő folytatására.”

4.6. A közösségi művelődés tanár szak

A tanárszak átalakítása, az ötéves és kétszakos tanárképzés bevezetése teszi lehetővé, hogy az egyik tanári szak mellé közösségi művelődés szakpárt vegyenek fel a tanárjelöltek.

A *közösségi művelődés tanár szak* célja „az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszának évfolyamain közösségi művelődés elméleti és a gyakorlati tantárgyainak tanítására, az iskola pedagógiai feladatainak ellátására, a köznevelés rendszerének intézményeiben a tanórán kívüli tevékenység szervezésére, a közösségi művelődés pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatainak ellátására, a közművelődésben, a helyi társadalomfejlesztésben kultúráközvetítői, közösségfejlesztői munka végzésére, valamint a tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására képes tanárok képzése.”

5. Összegzés helyett bölcsélet

„Az ember három különleges jellemzője: az eszesség, az uralkodásra való képesség, a tökéletesedésre való alkalmasság.

Az embert rá kell döbbsenteni arra, hogy miért van a világon.

Az ember képes világ dolgaival rendelkezni, az egyetemes törvények ismeretében képes arra, hogy okosan, rendeltetésének megfelelően tudja szabályozni saját és mások cselekedeteit.

Az egész életen át tartó művelés útján kell elsajátíttatni mindenkivel azt, hogy miként lehet a világot úgy berendezni és formálni, hogy mindenki megtalálja boldogulását.

Az emberi lét és a világ megismerése egész életre szóló feladat.

Az ember hatévenként más-más problémákat, feladatokat hozó életszakaszba kerül.

Ezért mindenkit: gyermeket és felnőttet – bármilyen társadalmi rétegbe tartozik is – mindenre, amire az adott helyzetben szükség van, élete végéig tanítani, művelni kell.

Minden életszakaszban azt kell megtanítani, ami az ember eszességének, uralkodásra való képességének és tökéletesedésre való alkalmasságának, különleges adottságainak érvényesülését elősegíti.

A tanítás módja akkor helyes, ha az értelemnek mindig új gyönyörűséget okoz...

A felnőttek művelődésének ideális ösztönzője, formája a társas lét.

Ha az ember megismeri a világot és benne magát, akkor e szilárd ismeretrendszer birtokában felismert rendeltetésének megfelelően fog cselekedni élete minden adott helyzetében.

Ha minden ember élethelyzetének, lehetőségeinek megfelelő ön- és világismeret teljességének birtokába jut, akkor létrejön a belső, a külső béke, az együttműködés, a tökéletes társadalom.” A. J. Comenius, 1670.

Szakirodalom

- Abafi Lajos (1900): A szabadkőművesség története. Akadémiai Kiadó, Reprint (1993) Budapest.
- Arapovics Mária (2010): A civil szervezetek szerepe a felnőttek tanulásában. In: Neveléstudomány – reflexió-innováció. Szerk. Szabolcs Éva (2010) Gondolat. 132–148. o.
- Arapovics Mária (2011): A közösség tanulása. ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány. Budapest.
<http://www.muvelodesert.hu/sites/default/files/attach/akozossegtanulasa.pdf>
- Brüll Edit (Nemzeti Erőforrás Minisztérium Közművelődési Főosztály): Művelődési otthonok mint a nem formális felnőttképzés legfontosabb színterei. Előadás a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban, 2010. október 21.
- Fülöp Géza (1978): Magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Galbraith, M. W. (1980): Adult learning methods. Malabar, Florida.
- Halász Gábor (2002): Egész életen át tartó tanulás: az új oktatáspolitikai paradigma. Felnőttoktatási Akadémia, Gyula. In: Kihívások és válaszok: Új pályán az iskolarendszerű felnőttoktatás (2002): Országos Közoktatási Intézet, Felnőttoktatási és Kisebbségi Központ, Budapest
- Közművelődési intézmények és rendezvények 2009. KSH.
- Kovalcsik József (1987): A kultúra csarnokai I–III., Művelődéskutató Intézet, Budapest.
- Kuti Éva (2008) A magyarországi civil társadalom és a nonprofit szektor helyzete, uniós kapcsolatai, fejlődési irányai. Gazdasági és Szociális Tanács.
- Striker Sándor (2010): Amit nem mutat az Eurostat – a magyar felnőttoktatás sajátos történeti meghatározottsága. In: A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata, Raabe Kft., 2010. decemberi szám II/28 1–26. old.
- Vercsey Ilona (2011): Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. ELTE TáTK–Hilsher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

Balázsi Károly: A népfőiskolai mozgalomról

A népfőiskolai gondolat a tönkrevert és megalázott Dániában született a 19. század derekán. Grundtvig³ az idegen megszállás, a társadalmi hierarchia és a szegénység elleni harc fegyvereként hozta létre (a *halál iskolája* helyett) az *élet iskoláját*. S láss csodát, Dánia egy évszázadnál rövidebb idő alatt irigylésre méltó hazája lett a szabad és gazdag parasztnak, a szülőföldjükre büszke polgároknak. Magyarországon a trianoni országvesztést követő évtizedben vert gyökeret a népfőiskola és vált sikeres művelődési mozgalommá két évtized alatt, amíg egy tollvonással meg nem szüntette a fordulat évében berendezkedő kommunista önkény. Vajon véletlen-e, hogy a nyolcvanas évek közepén

kezdődött el az, az óvatos intézményi rekonstrukció, amelynek országos hálózattá fejlesztésére napjainkban érett meg az idő?

Több évtizedes művelődéstörténeti tradícióról van tehát szó, amely – különféle alakváltozataiban – elterjedt mind az öt kontinensen. A történet hosszú, ezért e helyt csak a kiinduló pontot nagyítsuk ki. Grundtvig, a nép felemelésére alapított iskolát három pillérre építette: *protestáns hitélet* – *nemes patriotizmus* – *szakmai képzés*. A keresztyén szellemiségű intézményben tehát fejlesztették az anyanyelvi kifejező készséget, megismerték a dán történelmet, irodalmat, művészeteket, a népi hagyományokat és megtanulták a korszerű paraszti gazdálkodás, megélhetési szolgáló elemeit. Mindkét vonulatot egyaránt fontosnak tartották, tekintve, hogy a

protestáns szellemiséget nemcsak összeegyeztethetőnek tartották a világi sikerességgel és anyagi boldogulással, hanem egyenesen összekötötték ezeket a párhuzamos törekvéseket. Úgy gondolták, hogy a sajtókészítés fortélyainak elsajátítása során *jobb dánokká* válnak. Mint ahogy ezt be is bizonyították, ősi földjük felszabadításával, a művelt és gyarapodó paraszttársadalom megteremtésével.

Mindezt persze nevezhetjük romantikus túlzásnak, mai világunkból visszanezve anakronizmusnak is, maguk a dánok mindenesetre úgy tartják, hogy a népegység megteremtése (Grundtvig kifejezése), a művelt és öntudatos parasztság ethoszának kiépítése, és a felvirágzó gazdasági élet, a – rövid idő alatt, országosan elterjedt – *népfőiskolai mozgalomnak* köszönhető. De ha képesek vagyunk elfogultság és előítéletek nélkül szemlélni az utóbbi háromszáz év nagy művelődési mozgalmait, azt kell látnunk, hogy azok ott és akkor voltak a legsikeresebbek és leghatékonyabbak, ahol és amikor összekapcsolták az egyéni boldogulást a nagyobb, megtartó közösségek felemelkedésével. A reneszánsz és felvilágosodás, a reformáció, a nemzeti függetlenségi törekvések, a tudásalapú társadalmak és az ökoszemlélet elterjesztésének koncepcióiban egyaránt erről van szó. E mozgalmak szellemi–szpirituális talapzatán emelkedtek fel az itáliai városállamok, az észak-európai társadalmak, Japán és a kelet-ázsiai kistigrisek világgazdasági sikerei, de egy újra lakható Föld zöld társadalmának polgárai is, a posztmodern világ súlyos veszélyzónáiban.

Akár a modern tudományosságot is idézhetjük alapgondolatunk támogatására. A magyar származású pszichológus, Csíkszentmihályi Mihály, a világhírűvé vált flow-elméletében azt állítja, hogy az egyén annál hatékonyabb és boldogabb, minél jobban képes összekapcsolni elméműködését és pszichofizikai aktivitását komplex rendszerekkel és erős közösségi törekvésekkel. Mi ezt persze valamennyien tudjuk, lévén, hogy a közösségfejlesztés a legkisebb közös többszörös, ami összeköt minket. A népfőiskola sajátossága abban van, hogy a *nemzeti* közösséget és a *szakrális* dimenziót, mint kifogyhatatlan erőforrásokat vonja be működési körébe. A hazai népfőiskolai hagyomány tehát tudatosan vállalja *magyar és keresztyéni* identitását. Eltérhetetlen szálakkal kötődünk a magyar nyelvhez, történelemhez, a hazai művészeti és tudományos értékekhez, őseink megszentelt hagyatékához. A keresztyén tradícióban pedig az európai kultúra legmélyebb vonulatát tiszteljük. Mert, hogy tudni illik, Európában még az ateista is keresztyén. Csak nem tud róla, hogy az erkölcsi törvény, a szolidaritás, a karitás, a méltányosság és igazságosság, a gyöngék és elesettek védelme, a béke fenntartására irányuló

³http://en.wikipedia.org/wiki/N._F._S._Grundtvig

<http://www.lifelonglearningprogramme.org.uk/programme/grundtvig>

megannyi erőfeszítés a keresztény évszázadok hagyománya. Sajnos Európa (még!) gazdagabb és elkényelmesedett felének-kétharmadának ugyancsak nincs erről tudomása, pedig Strausz, német politikus intó szava lebeg felettük: „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

Mindezzel távolról sem akarom azt mondani, hogy a népfőiskola csak a keresztények számára lehet otthonos, befogadó környezet. Nagyszerűen működő világi intézményei vannak szerte a nagyvilágban (hiszen a türelem, az empátia és a tolerancia is keresztény erények). Csupán a gyökerek sarjadásának helyére, a növekedési szándék kezdeti idejére szándékoztam rámutatni. Ahogy féltünk, gondoznunk kell „a gyümölcsöt tartó ágat” is, ha virágot és termést szeretnénk.

De térjünk vissza a jelenbe és vessük szerelmes tekintetünket az (egyik lehetséges) jövő felé. Van valamilyen sorsszerűség abban, hogy éppen Lakiteleken épült fel az *első, valódi és életképes népfőiskola*. „*A Lakiteleki Alapítványt és Népfőiskolát Lezsák Sándor és felesége alapította, tervezte és álmodta meg a kilencvenes évek elején. Levelek ezreivel mozgósították a Nyugat-Európában és a tengeren túl élő magyarokat, hazai és helyi támogatókat szerveztek, és több olyan nagyszabású vállalkozást indítottak útjára... amelyek több tízmillió nyeresége, a világ minden részéről érkező adományok segítségével folyamatosan épült a Lakiteleki Népfőiskola.*” – olvashatjuk az intézmény hivatalos honlapján. Való igaz, hogy ezen a néhány hektáros sík mezőn ma egy olyan mintaértékű népfőiskola működik, amelyhez foghatót nemcsak Magyarországon, de Európában sem igen találunk. Magam tucatnyi európai ország hasonló intézményeiben megfordulva gazdagabb, vagy jobban felszerelt intézményt láttam ugyan, de seholy tapasztaltam azt az eredeti, *grundtvígi koncepciót élőben megvalósítani*, olyan módon, amelyben egyaránt fontos a *keresztény hitélet, a nemes patriotizmus és a korszerű szakmaiság*. Mondhatják – mint ahogy mondják is – a társadalmi, politikai háttér, valamint a nagy egyházak támogatása nélkül nem működhetne ilyen színvonalon az intézmény. No, de mi akadályozta meg a baloldalhoz közelálló támogatókat, illetve magát az államot, hogy létrehozson és fenntartsen más népfőiskolákat, sőt e fontos felnőttképzési intézmény egész hálózatát a jelenlegi határokon belül és azon kívül?

Annál jobban sajnálhatjuk, hogy Lakitelek magányos sziget maradt az elmúlt negyedszázad során. A népfőiskolák ugyanis – ezt tárgyyszerűen megállapíthatjuk – *nem váltak a közművelődés, a felnőttképzés és a közösségépítés megkerülhetetlen tényezőivé, országosan elterjedt, mértékadó intézményeivé*. Mondhatnánk, hogy *ismét* nem, noha a két világháború közötti másfél-két évtizednyi virágzás több eredményt tudott felmutatni a jelenleginél. Az összehasonlításban nem a számszerű adatokra

gondolunk elsősorban, hanem arra a főképpen parasztfiatalokra alapozott *koherens nevelési, képzési rendszerre*, amely kiemelte a népfőiskolai mozgalmat a műveltségfejlesztés – iskolai és iskolán kívüli – átlagmezőnyéből.

Megszerveződött ugyan a *Magyar Népfőiskolai Társaság, a Magyar Népfőiskolai Collégium, a KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom* és az *Örökség Népfőiskolai Szövetség* a rendszerváltozás eufóriájában, de mivel az egyes népfőiskolák csak a szövetségeknél pályázhattak támogatásra, a tagszervezetek érdekérvényesítő képessége jórészt a szövetség vezetőségének összetételén múlt, másrészt, a szövetségek érdekelték lettek a nagyszámú tagság statisztikai felmutatásában. Hiba lenne tehát elhallgatni a szövetségek felelősségét. Ebben a téli álmra emlékeztető állapotban ugyanis része van a szakmai szövetségek esendőségeinek, fogyatékosságainak is. A fő probléma, hogy előbb következett be az ernyőszervezetek professzionalizálódása, mint a hálózatok kiépítése. Az egyes szövetségi irodák (talán túlságosan mohón is) magukhoz ragadták a kezdeményezést, mind az (egyébként csekély) állami források elosztásában, mind a pályázatok menedzselésében, mind a hazai és külföldi kapcsolatok kiépítésében. Némely szövetségi vezető komoly tényezővé küzdötte fel magát a civil szféra nemzetközi színpadán is. E dicsőre méltó munkát és érdekérvényesítő tevékenységet azonban nem követte a bázishelyek stabilizálódása, fejlődése, s a hálózatépítés.

Ismét felülről épült ki tehát több szervezet, amelynek csúcsai egyre emelkedtek, miközben egyes elemei elmagányosodtak, vegetálásra, önfelszámolásra kényszerültek. Jól jelzi a folyamatot (pl. az MNT-nál), hogy a kezdeti viharos, de konstruktív közgyűlések, országos és regionális értekezletek fokozatosan ellaposodtak, rutinszerű aktusokká szürkültek. A vezetőség beszámolóit a tagság egyhangúan jóváhagyta, a tisztségviselőket, menetrendszerűen újraválasztotta, és minden maradt a régiben. A társadalmi kontrollra tervezett elnökség és az operatív munkára létrehozott bizottságok egy-két meghatározó személy munkájához, terveikhez (anyagi-erkölcsi gyarapodásához) nyújtanak szolgáló asszisztenciát. A struktúra megmerevedett, a klientúrák kiépültek, a szövetségek egymásnak is háttal állnak, a vegetáló népfőiskolai kurzusok magányos és elszigetelt szereplői a mozgalomnak.

A mai, közös ügyünkre kedvezőbb konstellációban nem kerülhető meg a népfőiskolai mozgalom újragondolása. *Az európaihoz felzárkózni kívánó hazai felnőttképzés alapintézményévé kell tenni a népfőiskolákat*. Ez természetesen *népfőiskolai*

törvény megalkotását igényelné. A szakmának kéne továbbá kidolgozni azokat az *akkreditációs kritériumokat*, amelyek megfelelnek a népfőiskolai hagyományoknak és megvalósíthatók a mai társadalmi viszonyok között. Az akkreditált intézményeknek viszont *törvényben garantált állami támogatást* kéne nyújtani, a szakmai munka mennyisége-minősége és a társadalmi felelősségvállalás mértékének arányában. Első körben regionális és megyei intézményeket kell létrehozni, amelyeket a helyi népfőiskolák tömeges fenntartása egészítene ki. Ez utóbbiak nem igényelnék feltétlenül önálló infrastruktúrát, hiszen működésük jól illeszkedne az ugyancsak rekonstrukcióra szoruló iskolai és közművelődési hálózat kereti közé (civil házak, közösségi házak, integrált közösségi szolgáltató terek stb.) Hangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy a népfőiskolai hálózat jó kezekben van (illetve lenne) a *civil szervezetek gondozásában*, miközben az *intézményesülést fokozatosan el kell érni*. Az erőket azonban egyesíteni kell. Egy szétforgácsolt, egymással vetélkedő iskolákból, műhelyekből, szövetségekből álló kusza halmaz nem szolgálja az ügyet. A politikai akarat is jobban támogatja az átlátható, szakmai törekvéseiben összetartozó hálózatot. Végre *elérkezett az ideje egy egységes, kárpát-medencei népfőiskolai hálózat kiépítésének*. Adja az ég, hogy egymásra találjunk e nemes törekvésben mindazokkal, akik elkötelezték magukat egy hagyományokat jobban tisztelő, emberszabásúbb, magyar jövődöntésében.

Végezetül, mit is mondhatok régi és új harcostársaimnak, ezen a konstruktív és intim hangulatú szakmai konzultáción? Ebben a korszakváltó léthelyzetben (amikor még semmi sincs, de minden lehetne) lehetünk optimisták és pesszimisták is. Bár az optimista azt gondolja: ez a világ a lehető világok legjobbika, a pesszimista viszont attól tart, hogy ez így igaz. Legyünk tehát realisták. Mint a finnek, újkori szabadságuk hajnalán: *Oroszok már nem vagyunk, svédok nem lehetünk, legyünk tehát finnek*. Ehhez persze *heroikus realizmusra* van szükség, amelyben cselekedni is, álmodni is merünk. És főként, megbecsülve egymást, együtt dolgozni, mert – higgyünk ebben – céljaink közösek.

Ld. még a [Szabadművelődés](#) honlapot!

Varsányi Erika: Az újrakezdés képessége

Jávor Lívianak, köszönettel

A dolgozat három fogalomra épül, közöttük próbálok összefüggést kibontani *a közéleti cselekvés és a kultúra viszonya* egy lehetséges megközelítésének felvázolásával.

Kultúra – H. Arendt

Viselkedési, politikai, munka-, közleke-
36dés-, környezeti, pszichológiai és egyéb kultúráról beszélünk, a kultúra azonban nem bontható szét, hanem egységes világ, amely a társadalmi élet minden területét áthatja: ami igaz az élet egyik mezőjében, ugyanaz lesz a másikon. Mi alakítja ezt a kultúrát, amelyet nemzeti végzetként

élünk meg, hova vezethet a társadalom szétesése? Több mint 20 éve részesei vagyunk egy folyamatnak, amelyben ismételtén feltesszük ezeket a kérdéseket, amelyekre történelem- és politikafilozófiai válaszokat próbálunk alkalmazni. Ezek egyike Hannah Arendté, aki a politika és a kultúra kapcsolatát elemzi egyik esszéjében, innen idézek:

„A kultúra és a politika (...tehát) összetartoznak, mert nem a tudás vagy az igazság, hanem az ítélet és a döntés forog kockán: a közélet szférájáról és a közös világról alkotott vélemények megfontolt kicserélése, és az a döntés, hogy milyen cselekvésre van benne szükség, s hogy mostantól kezdve milyen arculata legyen, milyen dolgok jelenjenek meg benne. Olyan különösnek hangzik az ízlésnek, a legfőbb kulturális tevékenységnek az ember politikai képességei közé sorolása, hogy hadd bővítsem e megfontolásokat egy másik, sokkal ismerősebb, ám elméletileg kevésbé számon tartott ténnyel. Mindannyian jól tudjuk, milyen

gyorsan ismerik fel egymást az emberek, s milyen határozottan képesek megérezni összetartozásukat, amikor rájönnek, hogy a tetszés és a nem tetszés kérdéseiben hasonlatosak. E felől a közös tapasztalat felől nézve az ízlés mintha nemcsak a világ arculatát döntené el, hanem azt is, hogy kik tartoznak benne össze.”⁴

A számtalan dimenzióban tagolt társadalom szétesése az ízlésbeli széttartásban is látványosan megmutatkozik. (Ezúttal csak utalok az „alkotmányasztalra”, az alaptörvény illusztrációjaként megrendelt ún. képekre – egyéb, az ízlés kategóriáján kívül eső, hasonló akciókat nem említve.) Arendt szerint az ítéletalkotás *módja* mutatja meg legvilágosabban, kivel van dolgunk, így találkozik a politika a kulturális ízléssel. A stílus, a beszédmód, a testbeszéd – még ha az póz, manír is, ill. éppen azzal –, leleplezik a személyiséget. Vajon a kultúráközvetítés jelenlegi intézményei és civil szerveződései, s egyéb, spontán csatornáik képesek-e ellensúlyozni mindennapi életünk ízlésbeli szétszakítottságát? A tömegkultúra termékei tudvalevően pusztán fogyasztási termékek, s mint ilyenek, nem kifejezetten az ízlés finomításában játszanak szerepet, minek következtében a fogyasztóban ki sem alakulhat az az érzékenység, amellyel ítéelő erőre tehetne szert a politikai jelenségek, döntések tartalmáról és formájáról.

Akik azokban az országokban élnek, ahol a demokratikus rend a mindennapi élet megkérdőjelezetlen kerete – ami kétségtelenül számos konfliktussal terheltlen működik, de éppen berendezkedése teszi alkalmassá a folyamatos önkorrekcióra –, azoknak érthetetlen, hogy egy ország polgárainak többsége számára miért nem kérdés az ország alaptörvényének megalkotási módja, s az, hogy azt miképp teszik kötelezően publikussá. Az eljárással szembeni érdektelenség annak a sokat emlegetett közönynek a tünete, ami az ország számos szegényteljes politikai és köznapi eseményét előidézte és kísérte.⁵

Ezzel szemben állíthatjuk-e, hogy a magas kultúra birtoklása, a műveltség feltétlenül finomítja az ízlést oly módon, hogy az a politikai döntések megítélésében is megjelenjen?

Bár ez az összefüggés nem feltétlen, hiszen érzelmi szempontok is motiválják a politikai kötődéseket, de az biztosan állítható, hogy egyfelől az alacsony képzettség, a tudatlanság alkalmatlanná teszi az érintetteket a körülöttük zajló események összefüggéseinek tartalmi és ízlésszempontú megítélésére. S minél nagyobb tömeg

szakad le vagy/és taszítódik ki az intézményes képzésből és a szabad művelődés lehetőségeiből, annál nagyobb az esély arra, hogy nem szükséges számolni kritikai ítéletével. Másfelől azonban a magas társadalmi státusz elfedi a műveletlenséget, amely az ítéelő erő, azaz az ízlés hiányaként mégis tetten érhető, s melynek következménye destruktívabb a tudatlanságénál!

Reziliencia – B. Cyrulnik

Ha bekerül egy új fogalom valamely szakterület nyelvezetébe, azonnal hívei, hirdetői és kételkedők születnek. Az új fogalom akkor nyer igazán teret, ha metaforaként működik, így ugyanis különböző értelmezések bonthatók ki belőle. A reziliencia a fizika világából került a pszichológia és a szociális munka fogalomkészletébe. Eredeti jelentésében az anyag fizikai jellemzőjeként a rugalmasság és az ellenálló képesség leírását szolgálta, s érthető módon kínálkozott néhány éve kiterjedt alkalmazásra a lelki jelenségek körében.

A reziliencia fogalommal Jávora Livia egy kéziratában Boris Cyrulnik nevével összekapcsolva találkoztam először, azóta kiterjedt nemzetközi irodalmáról szereztem tudomást. A francia pszichológus abból a kérdésből indult ki, hogyan képesek emberek rendkívüli sebek, megrázkódtatások, veszteségek után, mindezeket magukban hordozva újrakezdeni, előre tekinteni, építeni?

A tragédiák és veszteségek, deprivációk sok esetben megerősítik a személyiséget és olyan teljesítményekre teszik képessé, amelyek felülmúlják kedvezőbb helyzetű kortársaikét. A francia pszichológus 7 éves gyerekként bujkált a nácik által megszállt Párizsban, miközben szüleit koncentrációs táborba szállították, ahol megölték őket. Saját élményeként tette fel a kérdést: hogyan volt lehetséges mindezek után felnőni, fejlődni, hivatásra és saját családra szert tenni? Honnan merít az ember mindehhez erőt?⁶

Mely területeken alkalmazható és milyen többletet nyújt a fogalom? Széles körű értelmezése és külön ez irányú terápiaként történő hirdetése, beleillik a néhány éve tartó pszichológiai boomba: a lelki jelenségekről, azok zavarairól és gyógyításáról, vagy legalábbis egyensúlyban tartásáról naponta jelennek meg cikkek, könyvek, ami nyilván a nagyarányú keresletre adott válasz. A rendkívül alacsony pszichológiai kultúráról a gyakorlat során szerevve napi tapasztalatot, örömdetesnek is

⁴Arendt, H.: Múlt és jövő között. 6. fejelet. A kultúra válsága. 230. o. Bp., Osiris, 1995.

⁵Halász László: A közöny destruktivitása. Élet és Irodalom, 2013. jan. 4.

⁶Viv Groskop interjúja C-kal, Guardian, 2009. ápr. 18.

tekinthetnénk ezt a „lélekápolási hevületet”, ha nem keveredne a sarlatánság a szakszerűséggel, az olcsó sikervágy a szükséges nyilvános szerepléssel.

A reziliencia számtalan definíciójának közös vonása, hogy valamilyen helyreállítást, újraépítést tartalmaz. A kételkedők felteszik a kérdést: nem azonos-e a fogalom a már agyonrágott *erőforrással*? Még ha csak fogalomfrissítést jelent, akkor is érdemes gondolkodni a jelentésén, hiszen a kiürült nyelvet töltjük meg tartalommal. Anniban szélesebb a jelentése, hogy a legmélyebb pszichés és társadalmi állapotból keresi az újrakezdés lehetőségét, így a gyerek- és fiatalgondozás kedvelt iránya lett. A rezilienciát hirdető terápiák és gondozási formák a korai sérüléssel és a fejlődés során átélt különböző negatív élményekkel szemben az ellenálló képességet építik be a személyiségbe. A patológiára fókuszáló, a személyiséget tünetekkel leíró szemlélethez képest az alapállás változik, amikor nem a múlttal, a sérülésekkel, a hiánnyal foglalkoznak, hanem az önértékelés erősítésével.

Ez a képesség, a „keljfeljancsi”⁷ attitűd a modern reformpedagógia alapvető elveit és irányait foglalja magában. Szociológiai nézőpontból azonban mindazok a lehetőségek, amelyek a személyiséget „magas szintű szociális kompetenciával”, „problémamegoldó-képességgel” ruházzák fel, nem a semmiből nőnek ki: nyilván szükséges olyan kulturális minta, amelyből építeni lehet (motiváló erő, az elismerés vágya...), s ahol ez nincs, ott a hiánnyal szemben az önbizalmat erősítő intézményrendszer válik hangsúlyossá: az iskola, a civil világ. Ahol a szubkultúra húz vissza, ott nyilván a külső intézményvilágnak kell birtokolnia a képessé tevő eszközöket. A gyerekszegénység mint veszélyeztető tényező, a nyugati irodalomban is kiemelt szempont: az alacsony önértékelés, a szűk horizont, az ösztönző minta és önbizalom hiánya olyan programokkal ellensúlyozható, amelyek hosszú távú célokat tűznek ki, s ahol a teljesítménnyel arányos elismerés várható.

Az egyéni és kollektív destruktív tendenciáknak történő ellenállás, a rugalmas viszonyulás ösztönzése olyan kulturális milióban történik, amelyben mind a személyiség, mind szűkebb és tágabb környezete ki van szolgáltatva a külső folyamatoknak. A személyiséget érő kapcsolati-pszichés sérülések nyitottá teszik azokra a hatásokra, amelyek másokkal szembeni fölényt, harcot sugároznak, azt sugallva, hogy ezek biztosítják az Én- és a csoportért. Az elveszettség érzete nem ösztönöz sem együttműködésre, sem teljesítményre, sokkal inkább alávetettségre és behódolásra. A szegénység, kiszorítottság és a reménytelenség az önértékelés

rombolóerői – ezekkel szembeállítandó a reziliencia-ösztönzés, amelynek elsődleges terepei lehetnek a gyerek és a szociális munka intézményei. Az egyéni fejlődés esetében a reziliencia fogalmába sorolandó képességek fejlesztése csakis a pozitív eredmény feltevésével folytatható, ez jelöli ki az irányt. Ezzel szemben bármilyen közösségi fejlesztés a társadalmi–politikai–intézményi feltételek olyan hálózatában zajlik, amelyben jelen körülmények között – minden törekvés ellenére – nem lehet elvetni a pesszimista opciót.

A fogalom operacionalizálása a témája az egyik német szerző dolgozatának, aki – több meghatározást idézve – így összegezi:

„Akkor beszélünk rezilienciáról, amikor valaki egy különösen fenyegető, azaz nagy kockázattal járó helyzettel váratlanul jól megküzd.”⁸

Miközben szakmai gyakorlatomból fel tudok idézni megdöbbentő fordulatokat, amikor voltak, akik a leghátrányosabb szociális és legsivárabb kapcsolati–érzelmi környezetből is fel tudtak állni és újra vagy egyáltalán el tudtak kezdeni felnőtt, önálló életet, a legtöbb eset mégis arról szól, hogy mennyire belső hajtóerőtől megfosztottá válnak azok, akik szegénységben, kilátástalan helyzetű településeken, szülőktől elhanyagolva vagy elhagyottan, erőszaktól és iskolai kudarcokkal sújtva kezdték életüket, vagy éppen felnőttként kerültek váratlanul kilátástalan, megoldhatatlannak tűnő helyzetbe.

A reziliencia mint pszichoszociális jelenség, individuális képességek és készségek együtteseként értelmezhető, de a kultúra mint közösségi tevékenység adja az egyéni cselekvések közegét. Amennyire visszahúzhat, annyira kitarthat lehetőségeket.

A kanadai M. Ungar, a reziliencia elemzésénél arra keresi a választ, hogy mi zajlik azokban a „problémás gyerekekben”, akikre a különböző szolgáltatások segítő beavatkozásai irányulnak, s bár ezek sokszor nem érik el céljukat, a gyerekek mégis valahogy túlélnek mindazokat a fizikai–pszichés–mentális sérüléseket és kockázatokat, amelyek környezetükben érik őket. Sajátos magatartásukban viszik tovább mindazt, amit elszenvedtek, s erre három szinten talál magyarázatot:

⁷Freyberg, v.Th.: Resilienz- mehr als ein problematisches Modewort? Handbuch Resilienzförderung.Hrsg.: Margherita Zander. VS Verlag, 2011. 219–239. o. konkrét fogalom: 224. o.

⁸N. Wieland: Res. u. Res.förderung – eine begriffliche Systematisierung. 185. o. uo.

– a kulturális gyökerek kijelölik az irányt, amelynek követésével a személyiségfejlődés az adott környezetben sikeresnek tekintendő (pl. korai házasság és terhesség);

– a kultúra és szociális kontextus meghatározzák, hogy az érintett gyerek és környezete a különböző támogató beavatkozásokat erőforrásnak tekintik-e (pl. hajléktalan-ellátás);

– az a gyerek, aki nem akar iskolába járni, igyekszik máshonnan megszerezni a pozitív önértékelést, s ez lehet utcai csapat (pl. bizonyos focicsapatok „ultrái”). Hangsúlyozza, hogy konkrét esetekben e három szempont elemzése annak alapján történhet, hogy meghallgatják a gyerek igényeit és elképzeléseit önmagáról – ebből építhető fel a reziliencia képessége.⁹

Nehezen szétbontható, mi múlik a személyiségen és mi a környezetén, de az nyilvánvaló, hogy amennyire depriváló, legalább annyira ösztönző is lehet a sors: sajátos tudást nyújt, amiből meríteni lehet. A pszichológiai megközelítés a személyiség belső erőivel, illetve a hiányok ledolgozásával foglalkozva igyekszik a személyiséget ellenállóvá tenni, a szerzők felsorolják a védelmet nyújtó tényezőket, és még sincs kellő tudományos magyarázat arra, hogy éppen a legnehezebb körülmények, fájó élmények miképpen erősítik meg a személyiséget. Cyrulnik: „A személyiség nem redukálható a traumára.”

Emlékezés: történelem, politika, kultúra – Jan Assmann (Halbwachs)

Az emlékezetpolitika a '90-es évek szellemi terméke: a kollektív emlékezés politikai irányítása az addig elfojtott kollektív traumák felszínre hozására irányult. Miközben az emlékezés az egyéni és csoportidentitás forrása, a politikai kultúra ahelyett, hogy megerősítette volna a történelmi összetartozást, szétzilálta a társadalmat egymástól elhatárolódó és szembenálló csoportidentitásokká. E különálló identitások az emlékezés rítusaiban és szimbólumaiban fejezik ki összetartozásukat és – militáns változatukban – mások kizárását.

Assmann az emlékezés kultúrájának meghatározásába kritikailag bevonja Halbwachs elméletét, így az alábbi idézet kettőjük közös gondolatmenete:

„A kollektív emlékezet saját hordozóihoz tapad, és nem ruházható át tetszőlegesen. Akinek része van benne, a csoporthoz tartozását tanúsítja általa. Ezért a kollektív emlékezet

nemcsak tér és idő, hanem úgyszólván önazonosság tekintetében is konkrét (...) tér és időfogalmak az adott csoport kommunikációs formáival eleven érzelmi és értékösszefüggésben állnak: haszakként és élettörténetként jelentkeznek bennük, a csoport önképe és kitűzött céljai tekintetében értelemmel és jelentőséggel bírnak.”¹⁰

Az emlékezés – mint a szerző állítja, s mi magunk is tapasztaljuk – nem pusztán felidéz, rekonstruál, hanem *konstruál*, mégpedig az éppen *felidéz*ő kor „vonatkozási kerete” szerint. Innentől válik szét politika és történelem. Az előbbi arra használja a múlt történéseit, hogy kiválasztott csoportok érzelmi és értékösszességét támogassa, dominánssá, majd kizárólagossá tegye.

Assmann leírásában a történetírás a társadalmi emlékezés sajátos módja, s bár nyilván személyes indítatások és érték szempontok motiválják a múlttal történő foglalkozást, de egyszerű érdeklődés, tudásvágy (Hérodotoszt említi) felszínre hozhat ismereteket.

Az emlékezetpolitika nézőpontjából a történelem olyan nyersanyaggá válik, amelyből tetszés és pillanatnyi hatalmi érdek szerint formálhatók csoportidentitások.

A kollektív emlékezet a kultúra forrása, s ott, ahol bármilyen indítékból vagy megfontolásból a politika az emlékezést kisajátítja, a kultúra is szétzilálódik, s ez kiszámíthatatlan társadalmi konfliktusokba torkollhat. Az anómia állapotában már felismerhetőek a súlyos társadalmi robbanás előjelei.

A kultúra ily módon (és minden egyéb hatalmi módon) történő birtokba vétele nem csak a múlthoz való viszonyt, hanem a jövőt is deformálja.

Reziliencia, történelem és közösségi munka (F. Nietzsche)

Ha a pszichológiai szintről kiterjesztve értelmezzük a reziliencia fogalmát, megkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy miképpen viszonyul egy adott csoport, közösség saját történelméhez.

⁹ Ungar, M.: Kontextuelle und kulturelle Aspekte von Resilienz. Uo. 133–154. o.

¹⁰ Assmann, J.: *A kulturális emlékezet*. Bp., Atlantisz, 2004. 40. o.

Ahogy az egyéni fejlődés kulcsa éppen az, hogy az emlékezés a folyamatos önmeghatározás része, ez ugyanígy igaz olyan helyzetekben, amikor szélesebb társadalmi mezőben fogalmazódik meg a változás igénye. Társadalmi szinten ez talán oly módon valósítható meg, ha társadalmi csoportok úgy dolgoznak saját történelmük feldolgozásán, hogy nem csak eseménytörténetet sorolnak – azaz mikor mi történt – s nem csak tárgyi emlékek morzsáit gyűjtik, hanem folyamatosan rákérdeznek: **miért így és ez történt** (a falunkban, városunkban, a közösségünkben, iskolánkban), mi képesek lennénk – másképp cselekedni, s ha igen: hogyan?

Valójában e kérdésekre adandó válaszokkal személyes élmények, családi legendák és ezekből megszilárdult „világképek” úgy tárulhatnak fel, hogy nem csak elhatárolódást, ütközési felületet teremtenek, hanem önvizsgálatra és a másik történetének, élményének megértésére és érzelmi befogadására is készítetnek. S ezzel alakíthatnák át a múlt történéseit, kultúrát formáló történelemmé, s tehetnek szert új megközelítési módokra.

„(...) minden élőlény csak egy bizonyos horizonton belül lehet egészséges, erős és termékeny, ha képtelen horizontot vonni maga köré, s másfelől túl önző abhoz, hogy egy idegenén belül a saját tekintetét kölcsönözze, bágyadtan vagy sietve sornad a korai pusztulás felé. A derű, a jó lelkiismeret, a vidám tett, az eljövendőbe vetett bizalom – mindegy, az egyéné éppúgy, akár a népé, attól függ, van-e olyan határ, amely elválasztja az átláthatót és világosat a megvilágíthatatlantól és sötétől, hogy tudunk-e kellő időben feledni, ahogyan kellő időben emlékezni, hogy erős ösztönrel kiérezzük-e, mikor szükséges történetien, s mikor történetietlenül érzékelniünk.”¹¹

¹¹Nietzsche, F.: A történelem hasznáról és káráról. Ford.: Tatár Gy. Bp., Akadémiai Kiadó, 1989. 32. o.

Beke Márton: Rejtett kincsek országa¹²

Szómágia vagy valós tartalmi különbség?

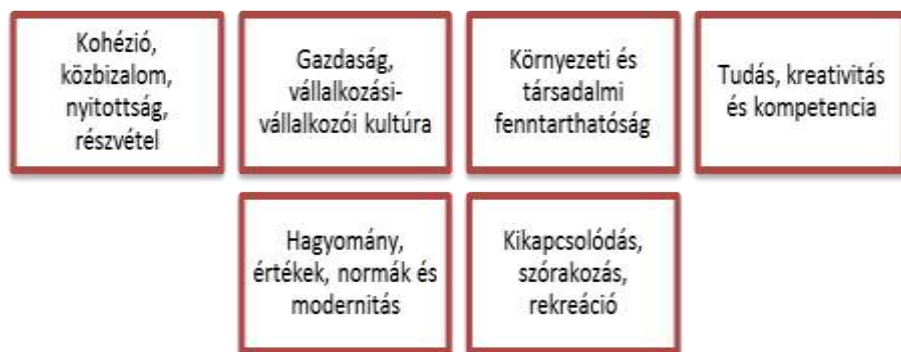
A közösségek szétzilált állapota, az egyre erősödő bizalmatlanság, a közösségi megoldásokban való gondolkodás és cselekvés képtelensége már-már társadalmi-gazdasági fejlődésünk akadálya. Az egyre többek tanult tehetetlensége pedig a rejtett kincsek, a ki nem bontakoztatott tehetségek, az el nem indult vállalkozások országává tehet minket.

„Fel kell rázni” társadalmunkat, hitre és önbizalomra, dinamikára és vitalitásra van szükség. Mind egyéni, mind közösségi szinten. Ehhez elsődlegesen a társadalmi kohézió erősítésén, a közbizalom szintjének és a nyitottság mértékének fejlesztésén és az emberek társadalmi-gazdasági részvételének a

fokozásán keresztül vezet az út. A dinamizmus fenntarthatóságához azonban elengedhetetlen a fejlődő gazdaság. Fejlődő, amely azonban nem annyira bővül, mintsem inkább erősödik. Erősödik, mégpedig elsődlegesen a helyi, illetve belső erőforrásokból. Továbbá a természeti értékekre és a társadalmi igazságosságra figyelemmel lévő módon. Szakmánknak meghatározó szerepet kell vállalnia tehát a fenntartható, helyi erőforrásokra épülő gazdaság kialakításában, megerősítésében, a gazdálkodási, vállalkozói kultúra fejlesztésében is. A kincsek felfedéséhez,

¹²A cikk először a Szín – Közösségi művelődés 18./1. számában jelent meg. Az észrevételek alapján kisebb módosításokkal jelenik meg itt újra.

kibontásához azonban tudásra, kompetenciákra és társakra van szükség. Az emberek ismereteinek, tudásának bővítése, tehetségük kibontásának és kiteljesítésének támogatása, egyéni és közösségi kompetenciáik, továbbá a változásokhoz való alkalmazkodó képességük fejlesztése úgyszintén feladata a közösségi művelődés területén dolgozó intézményeknek, szervezeteknek, szakembereknek. Mindez azonban csak homokra épített ház kultúránk, hagyományaink, szellemi örökségünk megismerése és megértése, megtartása, alkalmazása, továbbadása és megújítása nélkül. Értelmét veszti továbbá, ha közben felemészti emberi mivoltunkat, testi, lelki, szellemi egészségünket. Hivatásunk fontos feladata tehát a kikapcsolódás, a szórakozás, a rekreáció feltételei, lehetőségei megteremtése, bővítése, de csak oly módon, hogy azzal hozzájáruljunk, hogy az emberek akarjanak és tudjanak választani, az értékes és a talmi, a minőségi és a bővli között.

Szaktudásunk és intézményeink – mint amelyek létének okát az emberek szükségletei és elvárásai adják – akkor tudnak megfelelni a velük szemben állított követelményeknek, azaz tudják a fentiekben leírt komplex tevékenységrendszer megvalósítani, ha a kulturális hiánypótlás „köznek” szóló, befogadásra épülő eseményeiről, a közös részvételre épülő művelődési folyamatokra helyezik át a hangsúlyt. Hogy miért „közösségi” tehát a „közösségi művelődés”? Ezért a hangsúlyát helyezésért.

Látni kell azonban, hogy ez nem pusztán szómágia, hanem valós tartalmi különbség. És a szükséges változásokat nem lehet csupán a szavak szintjén letudni. Valós változásokra, változtatásokra van ugyanis szükség – mind a szakpolitika, mind az egyes intézmények, szervezetek szintjén.

A szakpolitika esetében a közösségek fontosságának hangsúlyozása nem merülhet ki a támogatási rendszerek működtetésében. Szűkebb szakterületünkön pl. – a kulturális törvény keretein belül – meg kell erősíteni a közművelődési tanácsok – vagy hívjuk inkább közösségi tanácsoknak, hiszen nem csupán a kulturális és nem csupán a formális szervezetek azok, amelyekért egy-egy intézmény létezni hivatott – szerepét. A szakpolitika középpontjába pedig a (költészet) intézményi helyett a közösségi művelődési tevékenységet kell állítani. Hiszen az intézményeket a bennük, körülöttük, működő közösségek és azok aktivitásai teszik közösségi művelődési intézménnyé – avagy épp ezek hiánya kérdőjelezi, kérdőjelezheti meg ekként való működésüket. A tevékenységek felőli megközelítés megoldást ad – többek között – arra a helyzetre is, hogy míg egy önkormányzati fenntartású költségvetési intézmény esetében jogszabályban rögzíthetők a végzettségi előírások, addig egy gazdasági társasági formában működő intézményre e kötelek nem vonatkoznak. Ha azonban a tevékenységet állítjuk a középpontba, akkor ahhoz kötődik majd a végzettségi követelmény – függetlenül az adott intézmény formájától, fenntartójától. A finanszírozás esetében is ebben az irányban érdemes gondolkodni. Fontos szempont azonban, hogy a tevékenységek középpontba állításával párhuzamosan biztosítani kell a közösségi terek működésének, pontosabban működtetésének feltételét is.

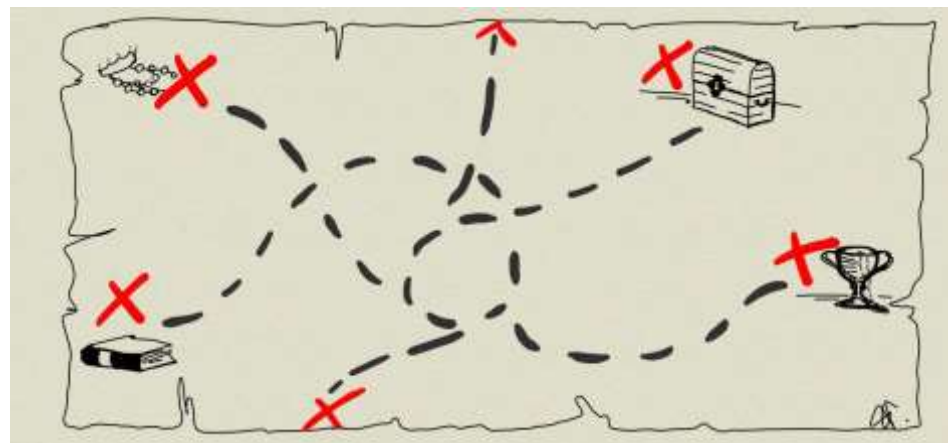
Az intézmények, szervezetek esetében legegyszerűbben úgy foglalható össze a szükséges változás, hogy nélkülözhetetlenül kell válniuk a helyi közösségek számára – ez ugyanis az egyetlen garancia a hosszú távú fennmaradásra. E nélkülözhetetlenség pedig csak úgy érhető el, ha a számukra fontos tevékenységekkel, szolgáltatásokkal az emberek mindennapjainak részévé válnak. Továbbá oly módon, hogy a közösségek a sajátjuknak érzik az intézményt, ha nem csupán közönségként töltik meg azt, hanem „részvényesként”, felelős szervezőként (Írom ezt persze annak tudatában, hogy számos településen ez sem volt elég, illetve volt olyan helység, ahol épp ez okozta intézmények bezárását. Mégis: hiszem, hogy az elsődlegesen igazodási pont a közösségi szükséglet kell, legyen.) Az így működő

intézmény vezetői, munkatársai sok esetben inkább koordinátorai, segítői a programoknak – ez azonban nem csökkenti, hanem épp növeli személyüknek és szakértelmüknek szükségességét.

Apropó szakértelem... Anélkül, hogy kitérnék hivatásunk megannyi elemére – hiszen az jelentősen túlfeszítené e cikk kereteit – ehelyütt csak egy dologra hívom fel a figyelmet: ne feledjük, hogy minden egyes ember, illetve közösség helyzetének és szükségleteinek legnagyobb ismerője önmaga. Lehet, sőt biztos is, hogy nem mindegyik közösség tudja szabatosan megfogalmazni helyzetét és sok esetben csak keresi a szavakat, mikor körülírja a szükséges változást. Bizonyos továbbá, hogy a célok elérését szolgáló eszközök tekintetében még többen vannak bizonytalanságban. Szakembereként azonban nem az a dolgunk, szaktudásunk nem abban rejlik, hogy elmagyarázzuk a helyzetet és leszállítjuk a megoldást. Ha így cselekszünk, akkor kulturális ellátórendszerrel silányítjuk társadalom- és gazdaságfejlesztő intézmény- és szervezetrendszerünket. Szaktudásunk sokkal inkább abban rejlik, hogy keretet adjunk annak a folyamatnak, amelyben minél többen képessé válnak megérteni önmagukat, látni helyüket a világban, békében lenni önmagukkal, de tudni át is lépni az árnyékunkon. Továbbá megérteni a körülöttünk lévő világot, szűkebb és tágabb környezetünket, felismerni, hogy mi ezekben a jó és ezért megőrzendő és mi az, ami nem az és ezért változtatásra szorul. Képessé válnak továbbá minderről másokkal közösen gondolkodni és annak megfelelően cselekedni. Szakmánk, kultúránk átörökítésével, annak legszélesebb eszköztárával járul hozzá ahhoz, hogy minél többen legyenek képesek mindezekre.

Szakítanunk kell tehát azzal a szemlélettel, amelynek középpontjában a költségvetési szervként működő intézmény és a szakember kulturális hiányok pótlását szolgáló, jellemzően eseményekre, programokra építő tevékenysége áll. A szakítás azonban nem jelentheti fontos tevékenységek elhagyását. Azaz a munkánknak része kell, legyen továbbra is pl. az amatőr művészeti mozgalmak

aktivitásai éppen úgy, mint az önkéntes felnőttképzés rendszeres folyamatai, vagy az érték-hagyomány őrző-teremtő szabadidő-eltöltés közös alkalmai. Az viszont lényeges, hogy ha pl. településünkön többen tanulni szeretnének valamit, akkor ne megszervezzük nekik az adott tanfolyamot, hanem adjunk nekik neveket, telefonszámokat, és legyenek ők azok, akik megszervezik saját önképzésüket. Vagy ha oly' jól végezzük a munkánkat, hogy több amatőr művészeti és egyéb csoport is igénybe kívánja venni közösségi házunk egyetlen kistermét, akkor ne mi osszuk be őket egyes időpontokra, hanem ennek lehetőségét és felelősségét bízunk rájuk. Vagy maradvá a fent már említett példánál: ha településünk határában új lakópark épült, akkor menjünk oda, és a helyiek fokozatos, minél nagyobb arányú bevonása mellett szervezzünk ott szabadtéri közösségi programokat. És tegyük mindezt azzal a tudattal, hogy a közösségi együttműködések, a közös gondolkodás és cselekvés értékeket alakít ki, bizalmat teremt, és ezáltal bizonyítható módon járul(unk) hozzá társadalmi-gazdasági fejlődésünkhöz.

Giczey Péter – Péterfi Ferenc: Az útépitéstől a társadalomépítésig

A [SZÖVETSÉG](#) a Közösségi Részvétel Fejlesztésért Egyesület a közösségfejlesztés, közösségi munka meghatározó országos szervezeteinek koalíciója. A SZÖVETSÉG égisze alatt működő munkacsoport* az alábbi javaslatokat fogalmazta meg a következő EU-s költségvetési időszak fejlesztéseinek tartalmára, melyet 2012 őszén-telén eljuttattunk az illetékes döntéshozók és a tervezésben érintett szervezetek, szakemberek részére.

Előhang

A 2004–2007 és a 2007–2013 között lezajlott EU társfinanszírozási fejlesztési programok tapasztalatai alapján meggyőződésünk, hogy nem elégséges az infrastruktúra, a gazdaság és a foglalkoztatás fejlesztésére tenni a hangsúlyokat, de elengedhetetlen lenne az

emberi erőforrás, a társadalom fejlesztésébe az eddiginél nagyobb forrásokat, illetőleg azokat más megközelítéssel és szemlélettel beruházni. Az elmúlt években nem sikerült érzékelhető elmozdulást elérni olyan területeken, melyek egyre feszítik a társadalmat: nem nőtt kellő

mértékben a foglalkoztatottság, a szegénység terjed és mélyül, továbbra sem összetartó és befogadó a társadalom, alacsony az állampolgári aktivitás és a bizalom szintje, a civil társadalom szerveződései gyengék. Összefoglalva: alacsony a társadalmi tőke. A fejlődéshez illetve a fejlesztések hasznosulásához pedig ennek növelésére van szükség: ahhoz cselekvő emberek és működő közösségek kellene.

Az igazi és hatékony fejlesztési programok – így az EU kohéziós politikája is – a társadalom fejlődését tűzik ki alapvető céljukként, aminek egyik – de csak egyik – eszköze valóban a gazdaság erősítése. Nem elég azonban erőforrásként csupán a külső energiák, pénzügyi és egyéb kapacitások megszerzésére és felhasználására hagyatkozni. Az igazi fejlesztéspolitika ugyanolyan meghatározó résznek tekinti a társadalom, a közösség belső (endogén) erőforrásait, kapacitásait, mint a külső ágenseket, s a kétféle energia harmonikus és egyidejű összekapcsolására, összehangolására alapozza programját.

A sikeres társadalomfejlesztési közösségi programok – amelyek gyakran strukturális problémák megoldására irányulnak – legfontosabb jellemzője, hogy csak átfogó és rendszerszerű beavatkozásokkal lehet valódi és tartós megoldásokat, változásokat elérni. Olyanokkal, amelyekben makro-szintű – tehát kívülről érkező – nagyobb központi segítő programok a mikro-szintű megoldások keresésével párhuzamosan, azokkal összehangolva valósulnak meg, kiegészülve a közösséget segítő közösségi munkások közreműködésével.

A valóságban a társadalomnak, az azt alkotó közösségeknek az életképességét: alkalmazkodó-, problémamegoldó- és cselekvőképességét kell kifejleszteni, megerősíteni azért, hogy képesek legyenek a saját helyzetüket uralni, aktív formálói és alakítói legyenek a saját társadalmi viszonyaiknak. A társadalmi felelősségvállalás csak az öntevékenységre felkészült és a cselekvésre felhatalmazott civil társadalom kereteiben realizálódik; azt nem helyettesíti pusztán egy szakmai intézmény, vagy szakértői csoport „villámhárítóként” történő alkalmazása.

Javaslataink a társadalmi tőke, az állampolgári részvétel és civil szektor megerősítésére a következő tervezési ciklusra

A javaslat lényege, hogy kapjon kellő hangsúlyt a társadalmi részvétel, a helyi közösségek és a civil szektor fejlesztése.

*A munkacsoport tagjai: Bényei Andrásné – Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége, Dönsz-Kovács Teodóra – Magyar Természetvédők Szövetsége, Giczey Péter – SZÖVETSÉG a Közösségi Részvétel Fejlesztésért, Márton Izabella – Magyar Szegénységellenes Hálózat, Móra Veronika – Ökotárs Alapítvány, Péterfi Ferenc – Közösségfejlesztők Egyesülete/SZÖVETSÉG a Közösségi Részvétel Fejlesztésért

Legfontosabb beavatkozási pontok:

1. Helyi közösségek erősítése, a civil társadalom fejlesztése

- Közösségi kezdeményezések támogatása (országosan meghirdetett nagyszabású támogatóprogram, a beavatkozások I. szintje, amely a helyi, a II. szinteket hozza cselekvőképes helyzetbe).
- Közösségi kezdeményezéseket támogató szakmai hálózatok, szervezetek fejlesztése (a beavatkozásokban vázolt III. szint). E program keretében Társadalomfejlesztési Intézet létrehozása és működtetése országos hatókörrel, valamint hasonló feladattal hét megyei jogú városban szakmai központok létrehozása a helyben zajló társadalmi fejlesztések segítésére.
- Állampolgári részvételt erősítő programok és kampányok.
- Önkéntesség, közösségi szolgálat fejlesztése.
- Helyi, térségi jelentőségű civil szervezetek fejlesztése.

2. A partnerség és a párbeszéd erősítése

Civil szervezetek felkészítése a társadalmi párbeszédben való hatékony részvétellel:

- az érdekvégyesítésben kiemelt szerepet játszó civil szervezetek intézményi fejlesztése;
- ágazati, ágazatközi, szektorközi és területi civil partnerség, együttműködés, hálózatosodás fejlesztése.

3. A társadalmi és közösségfejlesztő beavatkozások hatásának mérése

A fenti beavatkozások hatásának mérése, az indikátorok teljesülésének vizsgálata érdekében:

- társadalmi tőke kutatása;
- a társadalmi és közösségfejlesztő beavatkozások hatásának mérése.

Emellett lényegesnek tartjuk, hogy mintegy horizontális elemként, a civil szervezetek nevesített kedvezményezettek legyenek a lehető legtöbb pályázati kiírásban, illetve más jellegű támogatásoknál, valamint ahol az releváns, legyen kötelező a partnerség a civilekkel, csakúgy, mint a közösségi részvétel, a közösségi tervezés módszerének használata a fejlesztések tervezésében, előkészítésében is. Mindezen túl szükségesnek tartjuk a fenti témákhoz kapcsolódó határon átnyúló együttműködések fejlesztését.

A javaslatainkban szereplő fejlesztési területek és támogatható tevékenységek közvetlenül megjelennek az EU ESZA-rendeletének a jó kormányzást szolgáló

pontjaiban. Emellett közvetlenül hozzájárulnak a foglalkoztatás bővüléséhez, illetve közvetve, a társadalmi tőke növekedése által, a gazdaság tartós fejlődéséhez.

Részletesebben

1. Helyi közösségek erősítése, a civil társadalom fejlesztése

Az itt megfogalmazott beavatkozások célja a társadalmi megújulás támogatása a társadalmi tőke erősítése által.

1.1. Közösségi kezdeményezések támogatása

A közösségi kezdeményezések célja a közösségi alapú strukturált, összetartó és szolidáris helyi társadalom megerősítése, a folyamatban résztvevők közötti együttműködés és partnerség fejlesztése. A településszintű fejlesztési folyamat az élet minőségének javítását segíti elő helyi szinten, esélyt teremt és lehetőséget biztosít ahhoz, hogy az egyének és közösségek a társadalmi fejlődés előnyeiből részesedjenek. A fejlesztés folyamata hozzájárul a helyi demokrácia fejlődéséhez, a helyi akaratképzés és részvétel elindulásához, ahhoz hogy a település közösségi bekapcsolódhassanak a helyi döntéshozatal folyamatába.

1.2. Közösségi kezdeményezéseket támogató szakmai hálózatok, szervezetek fejlesztése

Az intézkedés célja a megújulni és alkalmazkodni képes társadalom létrejöttéhez elengedhetetlenül szükséges közösségi kezdeményezéseket, együttműködések és fejlesztéseket elindítani, életképesse válásukat támogatni, képes szakmai hálózatok megerősítése, illetve a hiányzó területeken és szinteken ezek létrehozása.

A létrehozandó országos szakmai hálózat feladata a közösség hiányos területeken kezdeményező személyek, összefogásra alkalmas ügyek felkutatása és megerősítése a helyi cselekvésben, az aktivizálható helyi állampolgárok felkészítése, folyamatos szakmai segítése a hálózati programon keresztül. A program fejlesztése tartós és átfogó települési és településrészi, szomszédsági, valamint járási fejlesztőprogramok elindítását, támogatását, szakmai fejlesztését célozza.

A szakmai támogatás helyi és országos szakmai fejlesztési háttérnek megteremtése érdekében szükség van hét közösségfejlesztő szolgálat, valamint egy országos szakmafejlesztési, kutatási, képzési és módszertani feladatokra szakosodott fejlesztési intézet alapítására és működtetésére.

1.3. Állampolgári részvételt erősítő programok és kampányok

Az intézkedés az egyénekre (állampolgárokra) koncentrálni, a demokrácia és a társadalmi szerepvállalás kompetenciáinak fejlesztése céljából. A hatékony társadalmi érdekérvényesítés képességét, a „jó kormányzás” elveit biztosítani képes társadalmi közeg megvalósulását általános célú, támogatott felnőttképzési programok: „Demokrácia képzőközpontok” és bentlakásos felnőttképzési programok támogatása biztosíthatja, mely funkciót a hét társadalomfejlesztő központ láthatja el. Ehhez olyan központok kialakítása, esetleg már meglévő intézmények programjainak fejlesztése szükséges, amelyek vállalják a demokratikus technikák oktatását. A demokrácia- és toleranciaképzések megjelenése aktivizálhatja a lakosságot, megteremtve a társadalmi érdekek képviselőit alkalmas közösségeket. A képzett közösségek nem csak a kontrollfunkció ellátására alkalmasak, de a beruházások, fejlesztések megfelelő társadalmi partnereivé is válhatnak.

Az intézkedés további hangsúlyos eleme az állampolgári és közösségi részvételt erősítő programok, kampányok, helyi cselekvési programok, közösségi akciók támogatása, melyek helyi, járási, megyei, országos és európai uniós szinten a közügyekben/közpolitikában való részvételre, új társadalmi intézmények (közösségi, állampolgári tanácsok) létrehozására irányulnak. Ilyen programok a helyi közösségi orgánumok, fórumok létrehozásának, működtetésének támogatása, a településeken, kistérségeken belüli a részvétel erősítése érdekében, valamint a településfejlesztési/városfejlesztési koncepciók megfogalmazásában, kimunkálásában való részvétel országos segítése. Mindez együtt a szolidaritást, és az együttműködést fejleszti és szolgálja.

1.4. Önkéntesség, közösségi szolgálat fejlesztése

Az intézkedés célja az állampolgárok önkéntességre való hajlandóságának növelése és ezzel párhuzamosan a szervezeti önkéntes fogadó kapacitás erősítése, a közfeladatot ellátó civil szervezetek és intézmények fejlesztésén keresztül; valamint a civil szervezetek és intézmények szolgáltatási kapacitásának fejlesztése önkéntesek bevonásán keresztül.

Az önkéntes tevékenység általános társadalmi megbecsültségének emelése. Az önkéntes tevékenység, mint a társadalmi részvétel fontos formájának az erősítése az esélyegyenlőség, a jó kormányzás, a társadalmi integráció és felelősségvállalás előmozdítása érdekében.

Szükséges olyan hosszú távú programok elindítása, melyek erősítik a fiatalok felkészítését a munkavállalásra, a munka világából kikerült munkanélküliek, idősek és más a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számára pedig társadalmi (re)integrációra nyújtanak lehetőséget.

Hosszú távon ki kell alakulnia a társadalom legszélesebb rétegeiben az igénynek a közösségi tevékenységre, önkéntes munkára, hogy mind többen tudjanak ilyen formában is hozzájárulni a társadalmi értékteremtéshez, és felismerjék saját képességeik fejlesztésének lehetőségeit az önkéntesen végzett tevékenységük által.

1.5. Helyi, térségi jelentőségű szervezetek fejlesztése

A kisösszegű (max. 5 mFt) fejlesztési programok célja a helyi, kisebb szervezetek fenntarthatóságának, fejlesztésének és helyi beágyazódásának erősítése. A program olyan civil szervezetek tevékenységét támogathatja, amelyek a helyi közösség és az egész társadalom érdekében végzik tevékenységüket.

2. A partnerség és a párbeszéd erősítése

Civil szervezetek felkészítése a társadalmi párbeszédben való hatékony részvételre. A támogatás célja, hogy a civil szektor képes legyen a társadalmi párbeszédben való aktív szerepvállalásra a jó kormányzás és a társadalmi változások erősítése érdekében.

2.1 Az érdekérvényesítésben kiemelt szerepet játszó civil szervezetek intézményi fejlesztése

Az intézkedés az érdekérvényesítéssel foglalkozó magyarországi civil szervezetek hosszú távú megerősítését célozza. Abban segíti a támogatott szervezeteket, hogy kidolgozhassák és megvalósíthassák hosszú távú, stratégiai jellegű szakmai és működési fejlesztési terveiket, meghatározzák, megtalálják a jövőbeni tevékenységüket biztosító forrásaikat. Az intézményi fejlesztések programja elsősorban az országos és regionális szinten kulcsszerepet betöltő szervezetek támogatására irányul. Olyan, állampolgári kezdeményezésre létrejött civil szervezeteket támogat, melyeknek határozott elképzelésük van arról, hogy a kapott, többéves támogatás segítségével hogyan fejlesszék szakmai munkájukat, hogyan biztosítsák szervezetük hosszú távú fenntarthatóságát és hogyan helyezték biztos alapokra tevékenységüket. A program tehát elsősorban nem egyszeri, konkrét akciókat, hanem hosszú távú, stratégiai jellegű terveket támogat.

2.2. Ágazati, ágazatközi, szektorközi és területi civil együttműködések fejlesztése

Az intézkedés célja a civil szektoron belüli, illetve a más szektorokkal való partnerség, együttműködés és hálózatosodás erősítése a társadalmi párbeszédre való felkészülés érdekében, a szektor egészét fejlesztő programok támogatásával. Különösen a következő programok által: a szektor egészét, vagy egy részét érintő kommunikációs kampányok; ágazati, ágazatközi és térségi hálózatépítő programok; helyi és térségi civil egyeztető fórumok kialakítása, megerősítése; a kormányzati tevékenységek, különösen a fejlesztési programok monitorozását szolgáló együttműködések fejlesztése; szektorok közötti együttműködést (civil-állami/önkormányzati-piaci szereplők) szolgáló tevékenységek és nemzetközi, különösen határon túli és európai kapcsolatok erősítése.

2.3. Horizontális civil ügyek

A társadalmi megújulás és a demokratikus működésmód meggyökeresedése érdekében elengedhetetlennek tartjuk, hogy mintegy horizontális elemként a civil szervezetek legyenek nevesített kedvezményezettek az egyes támogatási konstrukciókban. A lehető legtöbb pályázati kiírásánál legyen kötelező vizsgálni a civil és közösségi bevonás lehetőségét. Ahol az releváns, legyen kötelező a partnerség a civilekkel, valamint a közösségi részvétel a fejlesztések tervezésében, előkészítésében.

3. A társadalmi tőke kutatása és a társadalmi, közösségfejlesztő beavatkozások hatásának mérése

3.1. A társadalmi tőke kutatásának szükségessége

Mind a helyzetelemzéshez, mind a hatásméréshez szükséges alap a társadalmi tőke rendszeres kutatása, a hazai bizalmi és kölcsönösségi hálózatok jellemzőinek általános feltérképezése, megismerése, ennek keretében a helyi szintű fejlesztési programok hatásainak vizsgálata, majd a közösségi részvétel jó példáinak összegyűjtése és közreadása. Továbbá, mindez alapja lehet egy, a társadalmi tőke fejlesztésére irányuló országos kormányzati program kidolgozásának is.

Az országos, regionális szinten és több településen folytatott társadalmi tőke kutatások segítséget nyújtanak a fejlesztéshez és közösségi beavatkozások tervezéséhez. A közösségi beavatkozások elemzéséhez, értékeléséhez szükség van

esettanulmányokra, folyamatelemzésekre, ezek összegyűjtésére és közzétételére, továbbá társadalmi párbeszédre és egy mozgalom elindítására, amely a társadalmi tőke jelentőségét, alkotó elemeit mutatja be és kedvet csinál annak fejlesztésében való közreműködésre.

A kutatás része az országos reprezentatív vizsgálat, társadalomkutatók közreműködésével a társadalmi tőke hazai állapotáról a 7 éves ciklus első, 4. és utolsó évében, valamint regionális kutatások helyi tudományos műhelyekkel – lehetőleg a ciklus első harmadában és a végén. Azért ilyen távoli az ismétlés, mert ezen a területen, az egyének és a közösségek viszonylatában történnek a leginkább mélyebb rétegű változások – ezek nyilván hosszabb távon válnak valóban belsővé.

A kutatás a közösségeken belüli kohézió változását méri; az összefogást, az együttműködések számát, a közösségi tartalmú programokat szervező hálózatok és, a bizalmi index alakulását a közintézmények iránt. Vizsgálja a társadalom befogadó- és szolidáris jellemzőit, a perifériára szorultakkal való viszony változását; az öntevékenység, önszolgálat programok alakulását, a társadalmi részvételt és felelősségvállalást.

A kutatás ajánlásainak megfelelően indulhat el a rövid és középtávú országos program kidolgozása és összehangolt elindítása a társadalmi tőke fejlesztésére. Közben ajánlott a közösségfejlesztői beavatkozások, felnőttképzési programok, civil társadalomépítő folyamatok elindítása és lebonyolítása az egyes régiókban, amelyek változásokat indítanak el helyi társadalom szintjein. Ehhez kapcsolódik olyan kiadványok, médiaprogramok szervezése, amelyek a közvéleményt ebben a folyamatban alakítják.

3.2. A társadalmi-, közösségfejlesztő beavatkozások hatásának mérése

Kiindulópontunk, hogy „A közösségfejlesztés oly módon erősíti meg a civil társadalmat, hogy a közösségi cselekvést és a közösségi perspektívákat helyezi előtérbe a társadalmi-, gazdasági- és környezetvédelmi irányelvek kialakítása során. A közösségfejlesztés a helyi közösségek képessé tételére törekszik, beleértve a földrajzilag meghatározott, a közös érdekek vagy azonos identitás, illetve a konkrét témák és kezdeményezések alapján szerveződő közösségeket is. A közösségfejlesztés a közösségi csoportokon, szervezeteken és hálózatokon keresztül fejleszti az emberek képességét arra, hogy aktív tagjai legyenek a társadalomnak, valamint felkészíti az intézményeket és az állami, magán és civil szervezeteket arra, hogy párbeszédet alakítsanak ki a lakossággal az őket érintő változások közös

meghatározásában és végrehajtásában. A közösségfejlesztés kulcsfontosságú támogatója az aktív és demokratikus társadalmi részvételnek, támogatja a hátrányos helyzetű és kiszolgáltatott helyzetben lévő közösségek autonóm véleménynyilvánítását. Olyan értékrend és alapelvek mentén határozza meg önmagát, mint az emberi jogok, a társadalmi bevonás, az egyenlőség és a sokszínűség elfogadása, amelyeket meghatározott eszköz- és ismeretrendszeren keresztül érvényesít.”¹³

Tehát közösségi kezdeményezésnek és az ebből induló közösségi folyamatnak tekintjük mindazon közjó, közvagyon (társadalmi tőke) növelésére irányuló cselekvéseket, tevékenységeket sorozatát, melyek

- feltárják a közösség (kistérség, település, településrész, szomszédság) szükségleteit, problémáit és erőforrásait;
- bevonják és aktív részvételre ösztönzik a helyi közösség tagjait és szervezeteit;
- fejlesztik a kommunikációs képességeiket;
- felismertetik a belső erőforrásaikat, érdekeiket, és választási lehetőségeiket;
- bátorítják, építik a közösség és tagjainak önbizalmát;
- erősítik a kölcsönös segítségnyújtást;
- képessé teszik őket érdekeik kifejezésére, ütköztetésére és a keletkezett konfliktusok megoldására;
- párbeszédet alakítanak ki a közösség tagjai és szervezetei, a helyi hatalom szervei között;
- ösztönzik a demokratikus intézmények és technikák használatát;
- fejlesztik a helyi nyilvánosságot;
- megismertetik a bel- és külföldi jó közösségi gyakorlatokat;
- új helyi szolgáltatások, ellátások indítását kezdeményezik.

A közösségi kezdeményezések tekintetében a folyamat feltárással indul, melyben a helyi problémák, szükségletek és erőforrások, a potenciális cselekvő személyek és közösségek megtalálása a cél, majd a folyamatban résztvevők különböző tevékenységeivel, számukkal és az általuk felhasznált idővel mérhető.

A szakmai munka az elvégzett feladatokkal, tevékenységgel és szintén az eltöltött idővel mérhető. Jellemző, hogy a folyamat kezdetén az emberi, társadalmi interakciók mennyisége és minősége viszonylag kevés és alacsony szintű, mely az idő előrehaladtával (mondhatni: a bevitt helyi, közösségi erőforrások és szakmai tartalmak arányában) növekszik és minőségileg javul. A közösségi kezdeményezések „kemény” mutatói ezért fő, darab, óra, nap, hét, alkalom formájában mérhetőek, míg a minőségi „puha” mutatók a társadalmi tőkét, bizalmi indexet mérik, mely inkább kérdőíves vizsgálatokból, interjúkból megállapítható következtetések alapján mérhető.

A projekt során elért eredmények folyamatos rögzítésre kerülnek, ebből pontosan meg lehet határozni, hogy mennyire sikeresek a tervek megvalósításai.

Folyamatosan szükség lesz a részcélok értékelésére, mert számos külső tényező befolyásolhatja a projektek végső kimenetelét, sikerességét. A sikeres programok révén nem a külső ráfordítás törlését kell elvárni, hanem a hozzáadott, a helyben, belülről mozgósított erőforrások értéknövelő mértékét, illetve ennek erőteljes növekedését!

A statisztikai típusú mutatókat alapvetően évente célszerű mérni és azokat elemezni, hogy meg lehessen győződni arról, hogy a program az eredeti elképzeléseknek megfelelően zajlik, és ha eltérés van, annak mi lehet az oka, mennyire elfogadható a projekt egésze szempontjából.

¹³Budapesti Nyilatkozat 2004. március 25–28-a között 33 uniós és uniós kívüli ország 130 küldötte, közösségi munkások, kutatók, támogatók, döntéshozók, kormányzatok, társadalmi szervezetek és közösségek képviselői által megfogalmazott deklaráció.

http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/08d19ea0035279ddc1256ec10031610a?OpenDocument

A közösségfejlesztéssel kapcsolatos kiadványok

Nyomtatott kiadványok

(Megvásárolhatók a Közösségfejlesztők Egyesülete székhelyén:
1011 Budapest I. Corvin tér 8.)

Beke Pál: *Önkormányzó társadalom*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991.

Bodorkós Barbara – Kajner Péter – Kovács Edit – Peták Péter – Péterfi Ferenc): *Rajtuk múlik!* Hogyan szervezkedjünk és képviseljük érdekeinket a lakóhelyünkön? Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2005.

(CEBSD-VIBOSO): *Szomszédsági gazdaságfejlesztés*. Tanulmánygyűjtemény.

Ford. Varga Tamás. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2000.

Paul Henderson: *Társadalomhoz tartozás és állampolgáriság Európában*. Mit tehet mindezért a közösségfejlesztés? (Szerk. Vercseg Ilona, ford. Varga Tamás). Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1997.

R. Perlman – A. Gurin: *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*. A részleteket válogatta: Varga A. Tamás. Szerk. Mátyus Alíz. Ford. Szombatiné Mihályi Zsuzsa. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

Peter Schwarz: *Menedzsment a nonprofit szervezetekben*. Ford. Solymosi Judit. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

(Solymosi Judit szerk. és ford.): *Egyesületi művelődési otthonok Franciaországban*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

(Szerk. és ford.: Solymosi Judit és Varga Tamás): *Identitás – filozófia – stratégia*.

Gondolatok a civil társadalom szerveződései számára. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

(Vál. Varga A. Tamás, szerk. B. Vörös Gizella): *Közösségi munka. Elmélet és gyakorlat külföldön*. Szöveggyűjtemény. Fordították: Rakovszky Zsuzsa, Verók Edit. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

(Vál. Varga A. Tamás, szerk. Vercseg Ilona). *Gyakorlati útmutató közösségi munkásoknak*.

Fejezetek a közösségi munka brit kézikönyvéből. Ford. Varga Tamás. Budapest,

Közösségfejlesztők Egyesülete, 2005 májusa

(Írta és szerk. Vercseg Ilona): *Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2004.

(Szerk. Vercseg Ilona): *Közösségfejlesztő lelkészek*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992.

Vercseg Ilona: *Közösség és részvétel*. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és ELTE Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, 2011. Megvásárolható a tanszék titkárságán, Bp. XI., Pázmány Péter sétány 1/a.

Elektronikus kiadványok

(ingyenesen letölthetők a <http://www.kozossegfejlesztzes.hu> honlapon a [Régi honlapról!](#))

(W.W. Biddle – L.J. Biddle): *A közösségfejlesztési folyamat*. Szerk. és az előszót írta Varga A. Tamás, ford. Rakovszky Zsuzsa, Szentpéteri Gabriella. Budapest, Országos Közművelődési Központ Közösségszolgálat, 1988.

(Charlie McConnell): *A közösségfejlesztés támogatása Európában*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992.

(Gergely Attila): *Intézmények építése a helyi közösségekben*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991.

(Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoport) *KÉZIKÖNYV a részvételi városmegújításról*. Gyakorlati útmutató, Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2010.

(Szerk. Péterfi Ferenc): *A közösségi rádiózásról*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992.

(Jack Rothman): *A közösségi beavatkozás megközelítései*. Ford. Varga Tamás. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2001.

(Varga A. Tamás – Vercseg Ilona): *Közösségfejlesztés*. Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 2001.

(Varga A. Tamás – Vercseg Ilona): *Település, közösség, fejlesztés. Tapasztalataink a helyi társadalmi-kulturális fejlesztésről*. Budapest, Országos Közművelődési Központ, 1991.

(Vercseg Ilona): *Közösség – Eszme és valóság*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

(Szerk. Vercseg Ilona): *Közösségfejlesztés és munkahely-teremtés*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1997.

(Szerk., ford. és a bevezető tanulmányt írta Vercseg Ilona). *Szomszédság*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.

E szám megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.
PAROLA. Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete;
Felelős szerkesztő: Vercseg Ilona;
Korrektor: Velencei Ágnes;
Tördelés: Príma Viktória;
Előfizetés – évi négy számra 2000 Ft – a Szerkesztőség címén:
1251 Budapest, Pf. 42;
Telefon és fax: 201-5728, e-mail: kofe@kkapcsolat.hu;
Műszaki szerkesztés: i&i Kft.